

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

GIEDRĖ KALSYTĖ
Magistrantūros neakivaizdinių studijų Civilinės teisės programos
II kurso CVTmn7-01 grupės studentė

**SOCIALINIO DRAUDIMO ĮSTAIGŲ, IŠMOKĖJUSIŲ DRAUDIMO IŠMOKĄ,
REGRESO TEISĖS ĮGYVENDINIMO PROBLEMATIKA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Egidijus Baranauskas

Vilnius, 2009

Turinys

Įvadas	3
1. Nelaimingų atsitikimų darbe privalomasis socialinis draudimas kaip žalos atlyginimo būdas	7
2. Žalos atlyginimas darbuotojo, apdrausto socialiniu draudimu, sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju	13
2.1 Visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimas asmens sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju	13
2.2 Darbuotojo, apdrausto socialiniu draudimu, žalos sveikatai ar dėl gyvybės atėmimo atlyginimo sistema	15
2.3 Socialinio draudimo išmokų įskaitymo į atlygintinos žalos dydį probleminiai aspektai.....	18
3. Socialinio draudimo įstaigų, išmokėjusių draudimo išmoką, regresio teisės įgyvendinimo probleminiai aspektai	26
3.1 Regresinės prievolės įgyvendinimas socialinio draudimo įstaigai išmokėjus draudimo išmokas sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju.....	26
3.2 Šalių lygiateisiškumo principo įgyvendinimas socialinio draudimo įstaigai taikant atgręžtinį reikalavimą žalos padariusio asmens atžvilgiu	38
Išvados ir rekomendacijos	39
Literatūros sąrašas	45
Santrauka	48
Summary	49

Ivadas

Konstitucinis Teismas 2005 m. vasario 7 d. nutarime¹ konstatavo, kad valstybė yra konstituciškai įpareigota asmeniui, kurio sveikatai pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo), teikti atitinkamą socialinę paramą. Šis Konstitucinio Teismo išaiškinimas remiasi Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – LR Konstitucijos) 52 str., kuriame *inter alia* įtvirtinama piliečių teisė gauti socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais. Tokia socialinė parama žalos sveikatai ar gyvybės atėmimo atveju dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo yra įgyvendinama vykdant socialinį draudimą, kuris, kartu su kitomis žalos kompensavimo sistemomis (tarp jų ir civiline atsakomybe), turi garantuoti teisingą žalos dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atlyginimą.

Tam, kad būtų teisingai atlyginama padaryta žala, būtina užtikrinti keleto žalos kompensavimo sistemų tarpusavio sąveiką, kad nebūtų sudaryta nei tokia situacija, kai nukentėjusiam asmeniui yra atlyginama daugiau nei jis patyrė žalos, nei priešinga situacija, kai nėra visiškai atlyginama žala, tokiu būdu pažeidžiant visiško nuostolių atlyginimo principą.

Teisės aktai, reglamentuojantys tiek socialinį draudimą dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, tiek deliktinę civilinę atsakomybę Lietuvoje buvo priimti skirtingu laiku, todėl, detaliam nesuderinus šių teisės aktų veikimo mechanizmų, nebuvo išvengta situacijų, kai analogiškos teisinės situacijos praktikoje skirtingų teismų yra traktuojamos skirtingai, teisės normos yra aiškinamos nevienodai.

Vienas iš labiausiai neapibrėžtų klausimų, nagrinėjant žalos kompensavimo būdų dėl nelaimingo atsitikimo darbe tarpusavio sąveiką, yra regreso teisės, kuri Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – LR CK) suteikiama socialinio draudimo įstaigai, išmokėjusiai draudimo išmoką, žalos padariusio asmens atžvilgiu teisinis reglamentavimas. Ši regreso teisė yra apibrėžiama LR CK 6.290 str. 3 d., deja, nenustatant aiškios jos apimties, todėl praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kai ji yra traktuojama skirtingai.

LR CK 6.290 str. 3 d. yra neatsiejamai taikoma kartu su to paties straipsnio pirmąja dalimi, kurioje nustatytas socialinio draudimo išmokų įskaitymas į atlygintinos žalos dydį, nes, dalį žalos atlyginus socialinio draudimo įstaigai ir šia dalimi žalos padariusio asmens atžvilgiu nukreipus regresinį reikalavimą, nukentėjusysis turi tiesioginio reikalavimo teisę žalos padariusio asmens atžvilgiu tik ta dalimi, kurios nepadengia socialinio draudimo įstaiga. Tačiau šiame straipsnyje taip pat trūksta teisinio aiškumo, kadangi nėra nustatyta, į kokios rūšies žalą – turtinę ar

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas „Dėl profesinių ligų socialinio draudimo išmokų“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 19-623

neturtinę – yra įskaitomos socialinio draudimo išmokos, taip paliekant teismams diskrecijos teisę aiškinti šios normos turinį.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kurio vienas iš uždavinių yra teisės aiškinimas ir vienodos teisminės praktikos formavimas, jau yra nagrinėjęs keletą bylų aiškinant aukščiau minėtas teisės normas, tačiau teismų praktika šiuo klausimu nėra nuosekli. Tai patvirtina, kad minėtos teisės normos turinys nėra aiškus ir vienareikšmis.

Temos problematika.

Atsižvelgiant į tai, kas aukščiau išdėstyta, būtų pravartu aiškiai išskirti ir suformuluoti atskiras problemas, nagrinėjamas šiame magistro darbe:

Pirmoji problema: Lietuvos Respublikos skirtingų teisės šakų, nustatančių žalos atlyginimą sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, teisinio reglamentavimo nepakankamas tarpusavio sąveikos suderinimas.

Antroji problema: nevienodas požiūris Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje socialinio draudimo išmokas įskaitant į atlygintinos žalos dydį bei regreso teisės įgyvendinimo apimties skirtingas traktavimas.

Trečioji problema: nevienareikšmiškas regreso teisės instituto naudojimas LR CK, atskirais atvejais jį tapatinant su subrogacija.

Temos ištirtumas.

Lietuvos teisinėje literatūroje valstybinio socialinio draudimo įstaigų, išmokėjusių draudimo išmokas, regreso teisės teisinio reglamentavimo ar teisminės praktikos analizės nerasime. Tikrai Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare jo autoriai pažymi, kad socialinio draudimo išmokų įskaitymas į atlygintinos žalos dydį sukuria teisinį reguliavimą, leidžiantį teigti, jog dalį padarytos žalos iš jos padariusio asmens išieško nukentėjusysis, o kitą dalį – socialinio draudimo įstaiga. Tokiu būdu nukentėjusiajam visa padaryta žala kompensuojama, o iš žalos padariusio asmens išieškoma visa žala. Akcentuojama, kad, jeigu socialinio draudimo išmokų sumos nebūtų įskaitomos, nukentėjusysis gautų daugiau nei jam padaryta žalos.²

Dar vieną probleminės situacijos tyrimo užuomazgą randame Solveigos Cirtautienės knygoje „Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas“, kuriame autorė analizuoja vienkartinės socialinio draudimo išmokos apdraustajam mirus įskaitymo galimybę į

² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2004. I t., P. 401 – 402

atlygintinos neturtinės žalos dydį³. Tačiau šiame darbe apsiribojama vienos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylos komentaru.

Kituose lietuvių teisininkų darbuose dažniau yra sutinkama darbuotojo sveikatos sužalojimo dėl nelaimingo atsitikimo darbe / profesinės ligos atlyginimo priemonių analizė darbo teisės normų atžvilgiu⁴, civilinės atsakomybės kaip vienos iš žalos kompensavimo sistemų analizė⁵, vis dažniau nagrinėjama darbdavio civilinė atsakomybė, taip pat analizuojamas privataus draudiko subrogacijos teisės žalos padariusio asmens atžvilgiu įgyvendinimas.

Tyrimo objektas.

Magistro darbo tyrimo objektas yra socialinio draudimo įstaigų, išmokėjusių draudimo išmoką, regreso teisės įgyvendinimo problematika. Siekiant visapusiško ir išsamaus tyrimo, šiame darbe nebus apsiribojama vien tik socialinio draudimo įstaigų, išmokėjusių draudimo išmoką, regreso teisės teisinio reglamentavimo ir teisminės praktikos civilinės teisės srityje analize, tačiau bus apžvelgiama ir mokslinė literatūra bei teisės normos socialinės saugos tema tiek, kiek yra būtina siekiant atskleisti socialinio draudimo išmokų, kurių dydžiu yra taikoma regreso teisė, paskirtį bei apskaičiavimo pagrindinius principus.

Atsižvelgiant į ribotą magistro darbo apimtį, nebus analizuojama ir užsienio praktika socialinio draudimo subjektams realizuojant teisę išieškoti išmokėtą draudimo išmoką iš žalos padariusio asmens, kadangi ši sritis yra itin priklausoma nuo kiekvienos valstybės, pirmiausia, politinio apsisprendimo (viešajam ar privačiajam subjektui patikėti socialini draudimą dėl nelaimingų atsitikimų darbe, kokios rūšies žalą atlyginti), taip pat ir nuo teisinio reglamentavimo – kokiais teisiniais mechanizmais užtikrinti teisingą žalos atlyginimą nukentėjusiam darbuotojui.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai.

Šio darbo **tikslas** yra ištirti socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios draudimo išmokas, regreso teisės teisinio reglamentavimo ir praktinio įgyvendinimo ypatumus ir problemas, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos tendencijas šioje srityje ir nustatyti tobulinimo galimybes, siekiant užtikrinti teisingo žalos atlyginimo nukentėjusiajam įgyvendinimą ir žalos padariusio asmens teisėtų interesų apsaugą. Aukščiau įvardytam tikslui pasiekti yra keliami šie **uždaviniai**:

- 1) apžvelgti socialinių draudimo išmokų, mokamų dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, sistemą žalos nukentėjusiajam atlyginimo požiūriu;

³ Cirtautienė, Solveiga. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas // Vilnius: Justitia, 2008

⁴ Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas: teisiniai aspektai daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2007

⁵ Mikelėnas Valentinas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995

- 2) ištirti žalos atlyginimo sistemą darbuotojo, apdrausto socialiniu draudimu, sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju, šios sistemos elementų tarpusavio funkcionavimą;
- 3) ištirti socialinio draudimo išmokų įskaitymo į atlygintinos žalos dydį bei regresio teisės žalą padariusio asmens atžvilgiu, įtvirtintų LR CK 6.290 str. teisinį reglamentavimą bei jų taikymą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje;
- 4) pateikti rekomendacijas, kaip būtų galima tobulinti socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios draudimo išmokas, regresio teisės reglamentavimą siekiant apsaugoti žalą padariusio asmens teisėtus interesus.

Tyrimo hipotezė.

Socialinio draudimo įstaigų, išmokėjusių draudimo išmoką sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju, regresio teisės reglamentavimas pagal LR CK 6.290 str. nesuteikia pakankamai teisinių garantijų, siekiant apginti žalą padariusio asmens teisėtus interesus.

Tyrimo metodai.

Magistro baigiamajame darbe, siekiant visapusiškai išanalizuoti pasirinktą temą, naudojamos įvairiais teoriniais ir empiriniais metodais kaip tyrimo objekto pažinimo būdais.

Teoriniai metodai:

Istorinis metodas taikytas siekiant atskleisti socialinio draudimo išmokų dėl nelaimingo atsitikimo darbe pakeliui į darbą ar iš darbo paskirtį žalą atlyginimo kontekste.

Abstrakcijos metodas taikytas siekiant išgryninti esminius žalą atlyginimo įvertinimo būdų, taikomų skirtingose žalą kompensavimo sistemose, skirtumus.

Sisteminės analizės metodas tyrime naudojamas, siekiant nustatyti atskirų teisės šakų teisinio reglamentavimo normų tarpusavio sąveiką atlyginant žalą sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo.

Apibendrinimo metodas tyrime buvo pasitelktas išanalizuotai medžiagai apibendrinti, išvadoms ir pasiūlymams suformuluoti.

Empiriniai metodai:

Empirinių duomenų šaltiniais pasirinkta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Taikytas empirinis metodas yra **teisinių dokumentų analizės metodas**.

1. Nelaimingų atsitikimų darbe privalomasis socialinis draudimas kaip žalos atlyginimo būdas

Šiuolaikinėje visuomenėje žalos darbuotojui atlyginimas nėra vien tiktai žalos padariusio asmens reikalas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – LR Konstitucijos) 52 str. nustato, kad valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais. Viename iš Konstitucinio Teismo nutarimų, analizuojant minėtą LR Konstitucijos nuostatą, yra išaiškinta, kad valstybė yra konstituciškai įpareigota asmeniui, kurio sveikatai pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe), teikti atitinkamą socialinę paramą⁶. Tokia konstitucinė nuostata sąlygoja teisinį mechanizmą, pagal kurį asmens sveikatai ar gyvybei padarytos žalos kompensavimas (bent dalinis) turi būti garantuojamas nepriklausomai nuo kitų žalos atlyginimo sistemų, tokių kaip, pavyzdžiui, civilinė atsakomybė.

Valstybė įgyvendina tokią pareigą vykdydama privalomąjį socialinį draudimą, kurio atveju visuomenė solidarizuojasi su nukentėjusiuoju ir kartu pasidalija su juo patirtų nuostolių našta⁷. Tokiu būdu nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas tampa vienu iš darbuotojo (jo šeimos narių) patirtos žalos atlyginimo būdų, kuris remiasi solidarumo principu. Nustatant privalomąjį socialinį draudimą, yra užtikrinama efektyvi parama nukentėjusiajam dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo.

Įvykus nelaimingam atsitikimui darbe, kurio metu buvo sužalotas darbuotojas ar žala padaryta jo gyvybei, valstybė LR Konstitucijos garantuojamą socialinę paramą įgyvendina per šias privalomojo socialinio draudimo rūšis: nelaimingų atsitikimų socialinį draudimą ir sveikatos draudimą, kai apdraustojo sveikatos sužalojimo atveju jo gydymo išlaidos buvo apmokamos iš privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšų⁸. Socialinės apsaugos sistemos subjektai, įgyvendinantys valstybės pareigą teikti socialinę paramą nelaimingo atsitikimo darbe atveju yra Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniai skyriai ir Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos (tuo atveju, jei dėl apdraustojo sveikatos sužalojimo pastarojo gydymo išlaidos buvo apmokamos iš privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšų).

Socialinio draudimo atveju valstybės teikiama socialinė parama (dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo metu) yra reglamentuojama viešosios teisės normų. Ši draudimo forma yra specifinė, o valstybinio socialinio draudimo santykiai yra reglamentuojami ne LR CK 6 knygos LIII skyriaus (LR CK 6.988 str. 3

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas „Dėl profesinių ligų socialinio draudimo išmokų“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 19-623

⁷ Verikas A. Darbdavio atsakomybė padarius žalą darbuotojo sveikatai // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 56 (48), 2004. P. 62.

⁸ Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymo 15 str.; Žinios. 1996, Nr. 55-1287

d.), tačiau socialinio aprūpinimo teisės normų. Pažymėtina, kad valstybinio socialinio draudimo santykiams taip pat nėra taikomos LR Draudimo įstatymo teisės normos (Draudimo įstatymo 1 str. 3 d. 1 p.⁹).

Esant draudimo santykiams ir įvykį pripažinus draudžiamuoju, žala yra iš dalies kompensuojama pagal privalomojo socialinio draudimo teisės normas, jeigu: 1) yra nustatomas nelaimingo atsitikimo darbe ar jam prilyginto nelaimingo atsitikimo faktas; 2) šis faktas yra pripažįstamas draudžiamuoju įvykiu¹⁰. Pažymėtina, kad nukentėjusiajam jo sveikatos sužalojimo atveju ar jo šeimos nariams apdraustojo gyvybės atėmimo atveju yra suteikiama socialinė parama, nepriklausomai nuo to, dėl kieno kaltės – darbuotojo, darbdavio ar trečiojo asmens, su darbuotoju nesusijusio darbo teisiniais santykiais – kilo žala darbuotojo sveikatai ar gyvybei. Tokiu atveju yra labiau apsaugomi darbuotojo, kaip silpnesnės šalies, teisėti interesai. Nes, taikant kitus žalos kompensavimo būdus, pavyzdžiui, civilinę atsakomybę, nagrinėjant bylą teisme, žalos atlyginimas užtrunka gerokai ilgiau. Todėl, nors privalomasis socialinis draudimas neatlygina visos patirtos žalos (šiuo atveju nėra visa apimtimi įgyvendinamas žalos atlyginimo principas¹¹), tačiau yra garantuojamas bent dalinis, o svarbiausia – efektyvus, šio principo įgyvendinimas.

Vienas iš pagrindinių teisės šaltinių, reglamentuojančių valstybės teikiamą socialinę paramą nelaimingo atsitikimo darbe metu, yra 1999 m. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas¹². Pagal šio įstatymo 2 str. 1 d. nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas, kaip ir visa solidarumo principu pagrįsta socialinio draudimo sistema, nustatytais atvejais kompensuoja dėl draudžiamųjų įvykių *negautos pajamas* šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims, o jų mirties atveju – jų šeimos nariams.

Asmens negautos pajamos yra viena iš turtinės žalos rūšių, todėl spėjama, kad privalomuoju socialiniu draudimu yra saugomi, ginami bei draudžiami asmens turtiniai interesai ir draudžiamąjo įvykio atveju kompensuojami turtiniai asmens praradimai. Tokią išvadą taip pat patvirtina Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. sausio 11 d. nutartyje c. b. „I. T., R. T., M. T. ir A. T. v. UAB „Plungės lagūna“, AB „Lietuvos draudimas“, skelbtoje Teismų praktika Nr. 25, kurioje konstatuota, kad LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme nėra nustatytas neturtinės žalos atlyginimas¹³. Sveikatos draudimo įstatyme numatytas gydymo išlaidų apmokėjimas iš privalomojo sveikatos fondo biudžeto lėšų taip pat patvirtina

⁹ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 94-4246.

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 5 d. nutartis c. b. A. Miežinskas v. Lygumų ŽŪB, Nr. 3K-3-294/2004

¹¹ Žr. 2 skyrių.

¹² Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr.114-5114.

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. I. T., R. T., M. T. ir A. T. v. UAB „Plungės lagūna“, AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-27/2006.

turėtų išlaidų atlyginimą. Tokį socialinio draudimo tikslą taip pat pateikia ir Danny Pieters, kuri, formuluodama socialinės apsaugos sampratą, teigia, jog socialine apsauga laikytina visuma priemonių, sukuriančių solidarumą tarp žmonių, netekusių darbinių pajamų arba turinčių kokių nors ypatingų išlaidų¹⁴.

Pagal LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą draudžiamąjį įvykių atveju iš Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos biudžeto nelaimingų atsitikimų darbe socialiniam draudimui skirtų lėšų išmokama: 1) ligos pašalpa, 2) periodinės draudimo išmokos apdraustąjį sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju, 3) vienkartinės draudimo išmokos apdraustąjį sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju. Matyti, kad Lietuvoje yra pasirinkta mišri išmokų mokėjimo sistema, t. y. yra nustatyta galimybė mokėti tiek vienkartinės, tiek periodinės kompensacijas.

Ligos pašalpa yra lygi 100 proc. kompensuojamo darbo užmokesčio dydžio, *periodinių draudimo išmokų* tikslas yra užtikrinti realų darbo užmokesčio kompensavimą nukentėjusiesiems, jos apskaičiavimas, kaip ir *vienkartinės draudimo išmokos* apdraustąjį sveikatos sužalojimo atveju, yra siejamas su netektu darbingumu, todėl galima spręsti, kad šiomis išmokomis yra siekiama kompensuoti apdraustąjį negautas pajamas, o apdraustąjį mirties atveju – jo šeimos narių prarastą išlaikymą.

Tačiau LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas numato taip pat ir vienkartinę draudimo išmoką apdraustajam mirus. Pagal šio įstatymo 27 str. apdraustąjį gyvybės netekimo atveju apdraustąjį šeimos nariams¹⁵ yra išmokama suma, lygi 100 dydžių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių mirties dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo mėnesį. Matyti, kad išmokos skyrimas nėra siejamas nei su išlaikymo praradimo faktu – ji yra mokama visiems šeimos nariams lygiomis dalimis, nei su realiai turėtų išlaidų kompensavimu. Šios išmokos paskirtis sukelia daugiausia diskusijų tiek teisės moksle, tiek teisminėje praktikoje.

Paanalizuokime, kokios pozicijos vienkartinės draudimo išmokos apdraustajam mirus laikosi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2002 m. lapkričio 27 d. nutartyje civilinėje byloje „VSDFV Marijampolės skyrius v. A.Meštaras“ konstatavo, jog: „*laidojimo pašalpa – lygi 100 vidutinių mėnesinių atlyginimų, nelaikytina socialinio draudimo išmoka, nes tai nėra žalos atlyginimas deliktinės atsakomybės prasme, o tai yra valstybės skiriama socialinė pašalpa mirus apdraustajam asmeniui, kai valstybinio socialinio*

¹⁴ Pieters, Danny. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. Vilnius: Eugrimas, 1998.

¹⁵ Mirusiojo šeimos nariais laikomi jo sutuoktinis, nepilnamečiai vaikai (įvaikiai), kol jiems sukaks 18 metų, taip pat besimokantys nustatyta tvarka įregistruotų aukštųjų, profesinių, bendrojo lavinimo mokyklų dieniniuose skyriuose, kol jiems sukaks 24 metai, mirusiojo vaikai (įvaikiai), vyresni kaip 18 metų, jeigu jie pripažinti neįgaliaisiais (iki 2005 m. liepos 1 d. – invalidais) iki 18 metų, mirusiojo vaikai, gimę po jo mirties, tėvas (itėvis) ir motina (imotė).

*draudimo įmokas už jį moka jo darbdavys ir tokiam asmeniui žuvus dėl nelaimingo atsitikimo darbe ir žuvusiojo šeima įgyja teisę į laidojimo pašalpą.*¹⁶

Kaip matome iš cituotos nutarties konstatuojamosios dalies, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas joje laikėsi nuomonės, kad socialinio draudimo įstaigos pagal LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą mokama išmoka, lygi 100 dydžių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusios mirties dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo mėnesį, nėra laikytina žalos atlyginimu deliktinės civilinės atsakomybės prasme, o tai yra valstybės skiriama socialinė pašalpa apdraustajam mirus.

Kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gegužės 12 d. nutartyje civilinėje byloje „Panevėžio miesto savivaldybė v. AB „Lietuvos draudimas““ taip pat randame nuostatą, kad laidojimo pašalpa yra valstybės socialinės funkcijos dalis. Socialinės paramos teikimo viešoji funkcija yra valstybės bei savivaldybės prerogatyva ir vienas iš esminių jas atstovaujančių institucijų uždavinių, todėl konstatuota, kad laidojimo pašalpa negali būti išieškoma iš draudiko valstybės (savivaldybės) institucijos, išmokėjusios laidojimo pašalpą, naudai. Vienašalės prievolės draudikui atlyginti laidojimo pašalpą ją išmokėjusiai valstybei (savivaldybei) uždėjimas faktiškai reikštų socialinės paramos finansavimo prievolės perėjimą tam tikrais atvejais draudikui.¹⁷

Tačiau vėlesnėse Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse pastebime kiek kitokią tendenciją. Pavyzdžiui, 2006 m. balandžio 7 d. nutartyje civilinėje byloje „Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas““¹⁸ vienkartinė išmoka, lygi 100 vidutinių mėnesinių atlyginimų, yra vardijama kaip viena iš socialinio draudimo išmokų šalia ligos pašalpos, vienkartinės kompensacijos, periodinės kompensacijos ir pan. Kitoje byloje 2007 m. gruodžio 18 d. nutartyje civilinėje byloje „Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šakių skyrius v. V.B.“ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, remdamasis aukščiau minėta 2006 m. balandžio 7 d. nutartimi civilinėje byloje „Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas““, pažymėjo, jog „*visų pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą mokamų draudimo išmokų (tiek periodinių, tiek vienkartinių) įstatymų leidėjo įvardijimas kompensuojančiomis negautas pajamas duoda pagrindą aiškinti, kad aptariama vienkartinė draudimo išmoka (lygi 100*

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje VSDFV Marijampolės skyrius v. A.Meštaras Nr. 3K-3-1331/2002

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Panevėžio miesto savivaldybė v. AB „Lietuvos draudimas“ Nr. 3K-3-304/2004

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje VSDFV Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“ Nr. 3K-7-166/2006

dydžių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių mirties dėl nelaimingo atsitikimo mėnesį – aut. pastaba) <...> yra vienas iš CK 6.249 str. 1 d. išvardytų žalos elementų“.¹⁹

Pastarosios nutarties išaiškinimui taip pat turėjo įtakos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje „V. S., A. S., I. S. v. A. B., UAB „ERGO Lietuva““. Jos konstatuojamoje dalyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad „Pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalį nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas nustatytais atvejais kompensuoja dėl draudiminių įvykių (nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ar profesinių ligų) negautas pajamas šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims, o jų mirties dėl draudiminių įvykių atvejais - jų šeimos nariams. <...> Neturtinė žala nukentėjusiajam (jo šeimos nariams) nėra atlyginama iš draudimo atlyginimo pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą. <...> Tai, kad įstatymų leidėjas yra nustatęs gana didelę vienkartinę laidojimo pašalpą, kuri dažnai gali viršyti padarytą turtinę žalą ir tai, kad šios pašalpos dydis nesiejamas su turinčių teisę į žalos atlyginimą asmenų skaičiumi bei jiems padarytos žalos dydžiu, negali paneigti pirmiau nurodyto teisinio reglamentavimo.“²⁰

Iš pateiktų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių matyti, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika dėl vienkartinės išmokos, lygios 100 vidutinių mėnesinių atlyginimų, santykio su atlygintina žala vis dar yra formavimosi stadijoje: pirmosiose čia pateiktose bylose ši išmoka nėra priskiriama socialinio draudimo išmokoms, o yra laikoma valstybės pašalpa nukentėjusiojo šeimos nariams, tačiau nuo 2006 m. balandžio 7 d. nutarties civilinėje byloje „Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas““ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir šiai išmoka priskiria žalos kompensavimo funkciją, vis dažniau argumentuojant, kad ši išmoka, kaip visos pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą mokamos draudimo išmokos yra skirtos negautų pajamų kompensavimui.

Lietuvos teisės doktrinoje galime rasti ir priešingų čia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateiktai pozicijai. Paprastai ji remiasi šios vienkartinės draudimo išmokos atsiradimo 1999 m. LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme istorine analize. Analizuojant prieš minėtą teisės aktą galiojusį 1997 m. Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinąjį įstatymą, matyti, kad vienkartinė draudimo išmoka apdraustajam mirus 1999 m. LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme atitinka 1997 m. Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje VSDFV Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“ Nr. 3K-3-571/2007

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje V. S., A. S., I. S. v. A. B., UAB „ERGO Lietuva“ Nr. 3K-3-400/2007

profesine liga laikinajame įstatyme minimą laidojimo pašalpą. Įstatymų leidėjo nustatytas palyginti didelis išmokos dydis, dažnai galintis viršyti realiai patirtas laidojimo išlaidas, Andriaus Veriko nuomone, 1997 m. Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinajame įstatyme reiškia, kad įstatymų leidėjas šiuo atveju numatė ne tik turtinės, tačiau ir patirtos neturtinės žalos atlyginimą²¹. Panašios pozicijos laikosi ir Solveiga Cirtautienė, teigianti, kad, išmokėjus vienkartinę socialinę draudimo išmoką, yra sumažinama neturtinė žala, kuri turi būti atlyginama žalos padariusio asmens, t.y. autorė minėtos socialinės draudimo išmokos išmokėjimą laiko vienu iš kriterijų, kuriais remiantis turi būti nustatomas atlygintinos neturtinės žalos dydis konkrečioje byloje.²²

Apibendrinus tai, kad išdėstyta, būtų galima teigti, kad tiek teisinėje literatūroje, tiek teisminėje praktikoje pastebima tendencija privalomajam socialiniam draudimui priskirti turtinės žalos kompensavimo funkciją. Tačiau su šia pozicija lieka nesuderinama vienkartinė socialinė draudimo išmoka, lygi 100 vidutinių mėnesinių atlyginimų, mokama apdraustajam mirus, kuri dažnai gali viršyti realiai patiriamus turtinius nuostolius. Manytume, kad šiuo atveju pritartina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pastebimai tendencijai, kad vienkartinė socialinio draudimo išmoka apdraustajam mirus turėtų būti laikoma kaip turtinės, tačiau ne neturtinės žalos atlyginimo būdas.

²¹ Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas: teisiniai aspektai daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2007

²² Cirtautienė, Solveiga. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas // Vilnius: Justitia, 2008

2. Žalos atlyginimas darbuotojo, apdrausto socialiniu draudimu, sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju

2.1 Visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimas asmens sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju

Visiško nuostolių atlyginimo principas (lot. *restitutio in integrum*) yra vienas pagrindinių deliktinės civilinės atsakomybės principų. Visiškai atlyginti nuostolius – tai reiškia grąžinti nukentėjusį į padėtį, nei blogesnę nei geresnę nei ji buvo iki jo teisių pažeidimo. Jis taip pat reiškia, kad žala turi būti kiek galima tiksliau įvertinta, kad nukentėjusiajam būtų grąžinta tiek, kiek iš tiesų jis prarado. Kartu šis principas reiškia, kad iš žalos padariusio asmens negalima išieškoti daugiau nei nukentėjusysis patyrė žalos, nes tai reikštų nepagrįstą nukentėjusiojo praturtėjimą²³.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas visišką nuostolių atlyginimo principą, pažymi, kad „įstatyminė visišką nuostolių atlyginimo paskirtis yra, atsakingam už padarytą žalą asmeniui (skolininkui prievolėje) atlyginus tiesioginius ir (ar) netiesioginius nuostolius, grąžinti šalis į iki teisės pažeidimo (prievolės neįvykdymo) buvusią padėtį, adekvačiai kompensuojant nukentėjusiajam asmeniui (kreditoriui) jo patirtą nuostolių dydį.“²⁴

Pradedant analizuoti visišką nuostolių atlyginimo principą, būtina paminėti LR Konstitucijos 30 str. 2 d., kuriame yra nustatyta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Viena vertus, ši konstitucinė norma įtvirtina, kad turi būti atlyginama tiek materialinė (turtinė), tiek moralinė (neturtinė) žala. Taip pat ji suteikia pradą turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo ypatumams, kuriuos nustatyti turi įstatymai.

Civilinio kodekso komentaro autoriai pažymi, kad visišką nuostolių atlyginimo principas gali būti taikomas tik turtinės žalos atlyginimo atveju. Neturtinei žalai šis principas nėra taikomas, nes jos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais.²⁵ Su tokia nuomone iš dalies sutiktume ta prasme, kad tik turtinės žalos atveju visuomet yra įmanoma remtis objektyviu padarytos žalos įvertinimo principu, kai padarytos žalos dydis gali būti išreiškiamas piniginiu ekvivalentu ir ta žala gali būti atlyginama pinigais.

Sužalojus asmens sveikatą arba atėmus gyvybę, turtinė žala gali pasireikšti neigiamais ir teigiamais nuostoliais. Neigiamais nuostoliais dėl sveikatos sužalojimo yra pripažįstamos negautos pajamos, kurias nukentėjęs asmuo būtų gavęs, jei jo sveikata nebūtų sužalota. Dėl atimtos gyvybės

²³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2004. I t., p. 367

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Valstybės turto fondas v. UAB „Bandužiai“ Nr. 3K-3-1177/2003

²⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2004. I t., p. 367

negautos pajamos yra prarastas išlaikymas arba teisė gauti išlaikymą. Teigiamus nuostolius sudaro išlaidos, patirtos dėl nukentėjusiojo sužalojimo arba jo gyvybės atėmimo.²⁶

Asmens sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju visuomet turi būti atlyginama taip pat ir padaryta neturtinė žala²⁷. Remiantis deliktinės civilinės atsakomybės normomis, neturtinės žalos apskaičiavimo atveju nėra įmanoma remtis visišku padarytos žalos įvertinimu. Šiuo atveju žala yra padaroma vertybėms, kurios neturi pinigines išraiškos, tačiau jas civilinė teisė gina taip pat turiniais civilinių teisių gynimo būdais. Tačiau Solveiga Cirtautienė labai tiksliai pažymėjo, kad neturtinės žalos negalimumas tiksliai įvertinti pinigais dar nereiškia, kad visiško žalos atlyginimo principas neturtinės žalos atlyginimo srityje apskritai nėra taikomas ir kad teismo diskrecija nustatant žalos atlyginimo dydį yra beribė.²⁸ Manytume, šiuo atveju būtų galima kalbėti ne apie visišką nuostolių atlyginimą, tačiau apie teisingą ir kuo tikslesnį padarytos neturtinės žalos įvertinimą.

Paprastai neturtinės žalos sampratos formavimas yra teisminės praktikos užduotis. Tačiau Lietuva, 2001 m. priėmusi naują LR CK, pateikia ir įstatyminę neturtinės žalos sąvoką. LR CK 6.250 str. 1 d. yra nustatyta, kad neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimasis, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. Tiesa, įstatymų leidėjas pateikia ne baigtinį sąrašą neturtinės žalos pasireiškimo atvejų, į kuriuos atsižvelgiant yra įvertinama neturtinė žala, bet bylą nagrinėjančiam teismui palieka teisę įvertinti konkrečias bylos aplinkybes.

Pagal neturtinės žalos apibūdinimą LR CK 6.250 str., neturtinės žalos dydį pinigais įvertina teismas, jį negali būti nustatyta šalių susitarimu²⁹. Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus (LR CK 6.250 str. 2 d.).

Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konkrečiose bylose³⁰ formuojamą praktiką dėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo, neturtinė žala, išreikšta pinigais, yra laikoma bendraisiais nuostoliais, kurių įrodinėjimo specifika yra ta, kad pinigines kompensacijos, reikalaujamos neturtinei žalai atlyginti, dydis kiekvienu konkrečiu atveju nustatomas teismo nagrinėjamoje byloje pagal įstatyme nustatytus ir teismo reikšmingais pripažintus kriterijus (LR

²⁶ Ambrasienė D., Baranauskas E. Civilinė teisė. Prievolių teisė. – Vilnius, 2006. P. 240

²⁷ Pažymėtina, kad Lietuvoje neturtinė žala yra atlyginama tik įstatymų numatytais atvejais.

²⁸ Cirtautienė, Solveiga. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas // Vilnius: Justitia, 2008, P. 174

²⁹ Ambrasienė D., Baranauskas E. Civilinė teisė. Prievolių teisė. – Vilnius, 2006. P. 240

³⁰ žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 18 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje L. Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VšĮ Marijampolės ligoninė, bylos Nr. 3K-7-255/2005

CK 6.250 str. 2 d., 6.251 str. 2 d., 6.282 str.), vadovaujantis sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais, nagrinėjamos bylos aplinkybių kontekste atsižvelgiant į šiuo klausimu jau suformuotą teismų praktiką.³¹ Tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika leidžia daryti išvadą, kad asmens prašomas priteisti nuostolių dydis (kaip neturtinė žala) iš anksto neturėtų būti vertinamas kaip neginčijama suma. Kiekvienu konkrečiu atveju teismas padarytos žalos dydį turi nustatyti atsižvelgdamas tiek į LR CK, tiek jurisprudencijoje nustatytus kriterijus.

Apibendrinant visa tai, kas buvo pasakyta prieš tai, būtų galima teigti, kad, nors padarius žalos darbuotojo sveikatai ar gyvybei nėra įmanoma grąžinti nukentėjusiojo į pirmykštę padėtį, kurioje jis buvo iki žalos padarymo, tačiau būtina, taikant visiško nuostolių atlyginimo principą kompensuoti pirmiausia patirtą turtinę žalą, o taikant teisės aktuose ir jurisprudencijoje numatytus neturtinės žalos įvertinimo kriterijus, kiek įmanoma tiksliau ir teisingiau kompensuoti ir neturtinę žalą.

2.2 Darbuotojo, apdrausto socialiniu draudimu, žalos sveikatai ar dėl gyvybės atėmimo atlyginimo sistema

Žalos padarymas asmens sveikatai ar gyvybei sukuria prievolę ją atlyginti. Teisinė valstybė yra suinteresuota, kad žala kiekvienu atveju būtų atlyginama kuo tiksliau ir teisingiau ją įvertinus. Todėl yra aktuali ne tik teorinė žalos atlyginimo galimybė, tačiau ir realus veikiantis mechanizmas, kaip nukentėjusysis gali būti grąžinamas nei į blogesnę, nei į geresnę padėtį nei jis buvo iki jo teisių pažeidimo. Todėl svarbu, kaip realiai veikia LR Konstitucijos 30 str. 2 d. įtvirtinta teisės norma, suponuojanti teisingą asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą.

Žalos atlyginimas šiuolaikinėje visuomenėje nėra paliekamas tik deliktinės civilinės atsakomybės objektu. Ji gali būti atlyginama skirtingais būdais. Žalos atlyginimo būdus dažnai literatūroje sutinkame „kompensavimo sistemų“ pavadinimu. Pavyzdžiui, Valentinas Mikelėnas išskiria tokias šiuolaikinės visuomenės kompensavimo sistemas: 1) civilinė atsakomybė; 2)

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje D.M., L.M. v. UAB „Ekstra žinios“, bylos Nr. 3K-3-26/2009

socialinis draudimas; 3) įvairios draudimo rūšys; 4) teisėta veika padarytos žalos kompensavimas; 5) mokesčių lengvatos žalą patyrusiems asmenims.³²

Valentinas Mikelėnas pažymi, kad kitų nei civilinė atsakomybė žalos kompensavimo sistemų atsiradimą sąlygoja tokie pagrindiniai veiksniai: 1) valstybės socialinės funkcijos stiprėjimas; 2) pramonės vystymasis, naujų technologijų, galinčių lemti itin didelius nuostolius, įdiegimas; 3) gamybos vystymasis, sąlygojantis nelaimingų atsitikimų darbe skaičiaus didėjimą; 4) civilinės atsakomybės taikymo proceso trukmė³³. Manytume, kad šie veiksniai laikytini itin reikšmingais ir pagrindiniais. Taip pat, papildant šiuos veiksnius, turinčius įtakos papildomų kompensavimo sistemų atsiradimui, verta paminėti, kad ne visais atvejais yra įmanoma taikyti civilinę atsakomybę, kaip žalos atlyginimo būdą. Pavyzdžiui, tuo atveju, jei žalos padaręs asmuo yra nemokus, žalos atlyginimas vertintinas labiau kaip teorinis, o ne realus žalos atlyginimo būdas.

Valentinas Mikelėnas akcentuoja pagrindinį civilinės atsakomybės ir kitų žalos kompensavimo sistemų skirtumą – civilinė atsakomybė reiškia visišką padarytos žalos kompensavimą, o kitais žalos atlyginimo atvejais žala nėra pilnutinai kompensuojama³⁴. Sutiktume su tokia autoriaus nuomone, taip pat atkreiptume dėmesį, kad, net ir tuo atveju, jei yra taikomos kitos kompensavimo sistemos, už žalos padarymą atsakingam asmeniui visuomet išlieka pareiga tiesiogiai nukentėjusiajam atlyginti nuostolius remiantis visišku žalos atlyginimo principu tiek, kiek jos nepadengia kitos kompensavimo sistemos. Tokiu būdu turėtų būti sukuriamas toks teisinis mechanizmas, kuriame, koreliuojant žalos atlyginimo sistemoms, galiausiai nukentėjusiajam būtų atlyginama visa jo patirta žala.

Kadangi šio darbo pagrindinis tikslas yra išanalizuoti socialinio draudimo įstaigų regreso teisės į žalos padariusį asmenį įgyvendinimo problematiką, apsiribosime dviejų žalos kompensavimo sistemų, t.y. socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir deliktinės civilinės atsakomybės, tarpusavio sąveikos analize.

Minėta, kad darbuotojo sveikatos sužalojimo atveju valstybė turi konstitucinę pareigą teikti atitinkamą socialinę paramą. Šią pareigą valstybė vykdo per savo institucijas, darbuotojo sveikatos sužalojimo ar gyvybės netekimo atveju dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo atveju – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritorinius skyrius ir Valstybinę ligonių kasą prie Sveikatos apsaugos ministerijos (jei dėl apdraustojo sveikatos sužalojimo pastarojo gydymo išlaidos buvo apmokamos iš privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšų).

³² Mikelėnas Valentinas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 77

³³ Mikelėnas Valentinas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 77

³⁴ Ten pat. P. 38

Tuo atveju, jei socialinio draudimo išmokos nepadengia nukentėjusiojo realiai patirtos žalos, atlyginti šį skirtumą nukentėjusysis turi teisę reikalauti tiesiogiai iš žalos padariusio asmens. Galimas ir dar vieno subjekto dalyvavimas atlyginant darbuotojo sveikatai ar gyvybei padarytą žalą. Tai yra draudikas, apdraudęs žalos padariusio asmens civilinę atsakomybę.

Matyti, kad šių subjektų pareiga atlyginti žalą kyla to paties nukentėjusiojo atžvilgiu, tačiau jų pareigą sąlygoja skirtingas pagrindas. Socialinio draudimo įstaigų pareiga kyla remiantis viešosios teisės normomis: LR Nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymu, LR Sveikatos draudimo įstatymu, žalos padariusio asmens pareiga – deliktinės civilinės atsakomybės teisės normomis, įtvirtintomis LR CK, o draudiko, apdraudusio žalos padariusio asmens civilinę atsakomybę, – draudimo sutartimi.

Tam, kad būtų teisingai atlyginama padaryta žala, būtina užtikrinti šios sistemos grandžių tarpusavio sąveiką, kad nebūtų sudaryta nei tokia situacija, kai nukentėjusiam asmeniui yra atlyginama daugiau nei jis patyrė žalos, nei priešinga situacija, kai nėra visiškai atlyginama žala, tokiu būdu pažeidžiant visiško nuostolių atlyginimo principą.

Pirmiausia apžvelgsime įstatymų leidėjo įtvirtintą teisinį socialinio draudimo išmokų ir žalos deliktine civiline prasme atlyginimo tarpusavio santykio reglamentavimą. LR CK 6.283 ir 6.284 straipsniuose, nustatydamas deliktinę civilinę atsakomybę už žalą, padarytą fizinio asmens sveikatos sužalojimo (6.283 str.) ir gyvybės atėmimo (6.284 str.) abiejų straipsnių ketvirtosiose dalyse įstatymų leidėjas nustato, kad šios normos yra taikomos tik tuo atveju, kai nukentėjęs asmuo nėra apdraustas nuo nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu įstatymų nustatyta tvarka.

Matyti, kad LR CK deliktinės civilinės atsakomybės taikymo galimybę numato tik tuo atveju, jei asmuo apskritai nebuvo apdraustas privalomuoju socialiniu draudimu nuo nelaimingų atsitikimų. Tačiau pažymėtina, kad draudžiant darbuotoją nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimu, atsiranda tik ribota draudiko atsakomybė³⁵. Draudiko atsakomybė yra apibrėžiama nustatant draudžiamąjį įvykių apibrėžimą, nedraudžiamųjų įvykių sąrašą. Pagal 1999 m. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių socialinio draudimo įstatymą žala iš dalies atlyginama, jeigu: 1) yra nustatomas nelaimingo atsitikimo darbe ar jam prilyginamo nelaimingo atsitikimo ar profesinės ligos faktas; 2) nustatytas faktas yra pripažintas draudžiamuoju įvykiu. Todėl, net jei nukentėjusysis ir buvo apdraustas šiuo socialiniu draudimu, tačiau žala apskritai nėra atlyginama pagal aukščiau minėtą įstatymą (pavyzdžiui, tuo atveju, jei įvykis pripažįstamas nedraudžiamuoju) arba kompensuojama tik iš dalies (minėta, socialinis draudimas, kaip žalos kompensavimo sistema,

³⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2004. I t., P. 394

neturi tikslo atlyginti visos patirtos žalos), tokiu atveju, manytume, už žalą atsakingas asmuo turėtų atlyginti likusią jos dalį bendraisiais deliktinės civilinės atsakomybės pagrindais.

Tokią nuostatą taip pat patvirtina ir LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų įstatymo 8 str. 2 d., nustatanti, kad asmuo, kuriam žala neatlyginama socialinio draudimo būdu, gali reikalauti žalos atlyginimo tiesiogiai iš kaltojo asmens.

Šiuo klausimu taip pat yra pasisakęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformavęs praktiką, kad, draudžiant darbuotoją nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir susirgimų profesine liga pagal Socialinio draudimo įstatymą, atsiranda tik ribota draudiko atsakomybė mokėti apdraustajam netekto darbingumo kompensaciją; darbuotojui padarytos žalos dalį, kurios nepadengia atlyginimas pagal Socialinio draudimo įstatymą, turi atlyginti už žalą atsakingi asmenys, vadovaujantis bendraisiais žalos atlyginimo sveikatos sužalojimo atveju pagrindais.³⁶

2005 m. vasario 21 d. nutarties civilinėje byloje „T.Kovalevskaja v. Vilniaus miesto savivaldybė“ konstatuojamoje dalyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat pažymėjo, kad, tokiais atvejais, *„kai paskirta socialinio draudimo išmoka nevisiškai padengia atsiradusią žalą, vadovaujantis visiško nuostolių atlyginimo principu (LR CK 6.263 str. 2 d.), likusią žalos dalį turi atlyginti už žalą atsakingas asmuo bendraisiais pagrindais.“*³⁷ Nors šioje byloje buvo nagrinėjamas privalomojo socialinio draudimo ir darbdavio civilinės atsakomybės tarpusavio santykis, tačiau, manytume, kad tokiu pasisakymu galėtume remtis ir tuo atveju, jei už žalą atsakingu asmeniu yra pripažįstamas trečiasis asmuo, nesusijęs su nukentėjusiuoju darbo teisiniais santykiais.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, sprendžiant, kad, tuo atveju, jei darbuotojas yra apdraustas privalomuoju socialiniu draudimu nuo nelaimingų atsitikimų, pirmiausia žala turėtų būti atlyginama iš privalomojo socialinio draudimo fondo biudžeto, o likusią žalos dalį turėti atlyginti žalos padaręs asmuo bendraisiais deliktinės civilinės atsakomybės pagrindais.

2.3 Socialinio draudimo išmokų įskaitymo į atlygintinos žalos dydį probleminiai aspektai

LR CK 290 str. 1 d. yra įtvirtinta nuostata, kad socialinio draudimo išmokos, mokamos sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atvejais, yra įskaitomos į atlygintinos žalos dydį. Turimos omenyje tik privalomojo socialinio draudimo išmokos, o ne išmokos, mokamos pagal

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. J. B. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius*, bylos Nr. 3K-7-1115/2003

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje *T.Kovalevskaja v. Vilniaus miesto savivaldybė*, bylos Nr. 3K-3-103/2005

savanoriškojo draudimo sutartis. Tokios nuostatos paskatas labai tiksliai apibrėžia Civilinio kodekso komentaro autoriai, argumentuodami, kad savanoriškojo draudimo atveju nukentėjusysis draudžiasi panaudodamas savo lėšas, be to, draudimo kompanija (privati), išmokėjusi draudimo atlyginimą, tokiais atvejais paprastai neįgyja regreso teisės (LR CK 6.1015)³⁸. Su tokia autoriaus nuomone sutiktume.

Tokios taisyklės įtvirtinimo tikslas, manytume, yra dvejopas. Pirma, tokiu būdu yra sukuriamas teisinis reguliavimas, kuomet nukentėjusiajam (jo gyvybės atėmimo atveju – šeimos nariams), gavusiam socialinio draudimo išmoką, nepaliekama teisė kreiptis į žalos padariusį asmenį dėl žalos, kuri jau yra atlyginta kita nei civilinė atsakomybė, žalos kompensavimo sistema – socialiniu draudimu. Antra, tokia taisyklė sukuria pagrindą valstybinio socialinio draudimo įstaigoms įgyvendinti regresio teisę žalos padariusio asmens atžvilgiu jau išmokėtų išmokų apimtimi. Taip yra sukuriamas teisinis reguliavimas, pagal kurį dalį žalos nukentėjusiajam atlygina socialinio draudimo įstaiga (vėliau dėl savo išmokėtų išmokų reikšdama regresinį reikalavimą žalos padariusio asmens atžvilgiu), o kitą dalį (kurios neatlygina socialinio draudimo įstaiga) turi padengti žalos padaręs asmuo bendraisiais deliktinės civilinės atsakomybės pagrindais. Jeigu valstybinio socialinio draudimo išmokos nebūtų įskaitomos, nukentėjusysis gautų daugiau nei jam realiai yra padaryta žalos.

Iš pirmo žvilgsnio, atrodytų, situacija – nekelianti diskusijų: tokiu būdu iš žalos padariusio asmens išieškoma visa žala (dalį atlygina žalą padaręs asmuo tiesiogiai nukentėjusiajam, o dalį regresu tvarka išieško socialinio draudimo įstaiga, išmokėjusi draudimo išmoką), tuo tarpu nukentėjusiajam visa žala yra atlyginama.

Išanalizuokime LR CK 6.290 str. 1 d. įtvirtintą teisės normą detaliau. Joje yra nustatyta, kad „*nukentėjusiajam (jo šeimos nariams), kurio sveikata ar gyvybė yra apdrausta privalomuoju socialiniu draudimu, jo sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju mokamos socialinio draudimo išmokos yra įskaitomos į atlygintinos žalos dydį*“. Akivaizdu, kad šioje teisės normoje nėra nustatyta, į kokios rūšies žalą, taip pat kokia apimtimi yra įskaitomos socialinio draudimo išmokos. Todėl pagrįstai būtų galima teigti, kad visos socialinio draudimo išmokos, mokamos darbuotojo sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo yra įskaitomos tiek į atlygintiną turtinę, tiek ir į neturtinę žalą.

Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad žalos darbuotojo sveikatai dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, deliktinėje civilinėje atsakomybėje ir socialiniame draudime yra taikomi skirtingi žalos įvertinimo metodai.

³⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2004. I t., P. 402

Socialinio draudimo atveju draudimo išmokos vienas iš išmokų apskaičiavimo pagrindų yra nukentėjusiojo „netektas darbingumas“. Tačiau ne visada tai atspindi realiai netektas nukentėjusiojo pajamas (būtent šis principas yra taikomas deliktinės civilinės teisės normose, įtvirtintose LR CK). Todėl, atlyginant nukentėjusiojo negautas pajamas (negatyviuosius nuostolius), gali susidaryti tokia situacija, kai socialinio draudimo išmoka neatlygina visų negautų pajamų. Pavyzdžiui, nukentėjusiajam netekus 100 proc. darbingumo, socialinio draudimo periodinė išmoka yra apskaičiuojama pagal periodinės kompensacijos apskaičiavimo metodiką ir yra ne didesnė nei pusė jo darbo užmokesčio. Taigi akivaizdu, kad, net ir esant situacijai, kai nukentėjusiajam praradus 100 proc. darbingumo jo realiai negautos pajamos sudaro visą darbo užmokestį, turtinė žala visa apimtimi nėra padengiama socialinio draudimo išmoka pagal LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą. Tokiu atveju nukentėjusysis įgyja teisę reikalauti iš žalos padariusio asmens likusią žalos dalį bendraisiais deliktinės civilinės atsakomybės pagrindais.

Skirtingos negautų pajamų apskaičiavimo tvarkos svarbą yra akcentavęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne vienoje savo bylose. Pavyzdžiui, 2009 m. balandžio 14 d. nutarties, priimtos civilinėje byloje „G.Š. v. UAB „Yazaki Wiring Technologies Lietuva“, konstatuojamoje dalyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad *„darbuotojo sveikatos sužalojimo atvejais sprendžiant dėl turtinės žalos atlyginimo turi būti atsižvelgiama, be kita ko, į netekto darbingumo lygį. <...> Pagal CK 6.283 straipsnio 2 dalį fiziniam asmeniui sveikatos sužalojimo atveju turi būti atlyginamos negautos pajamos, kurias jis būtų gavęs, jeigu jo sveikata nebūtų sužalota. Negautos pajamos apskaičiuojamos kaip pajamų, kurias nukentėjusysis realiai gavo arba realiai galėjo gauti iki ir po sveikatos sužalojimo, skirtumas. <...> Žalos (kaip negautų pajamų) atlyginimo suma savo teisine prigimtimi nėra tapati negauto darbo užmokesčio priteisimui.“*³⁹

Tačiau galima ir atvirkštinė situacija – kai socialinė draudimo išmoka viršija realiai nukentėjusiojo patirtas negautas pajamas. Tokia situacija gali susidaryti, pavyzdžiui, tuo atveju, jei, darbuotojui netekus dalies darbingumo, jo atlyginimas nesumažėja. Pažymėtina, kad šiuo atveju, remiantis LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymu, gali būti išmokama socialinio draudimo išmoka tuo pagrindu, kad nukentėjusysis prarado dalį darbingumo, nors realiai žalos padariusiam asmeniui nekyla pareiga atlyginti negatyviųjų turtinių nuostolių, nes negautų pajamų šiuo atveju nebūtų.

Kiek kitokia situacija susidaro tuomet, kai apdrausto socialiniu draudimu darbuotojo gyvybės atėmimo atveju yra išmokama vienkartinė išmoka, remiantis LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 27 str. Šio straipsnio 1 d. yra nustatyta, kad

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 14 d. nutartis c.b. G.Š. v. UAB „Yazaki Wiring Technologies Lietuva“, Nr. 3K-3-174/2009

apdraustajam mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba ūmios profesinės ligos, pripažintų draudiminiais įvykiais, mirusiojo šeimai išmokama vienkartinė draudimo išmoka, lygi 100 dydžių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių mirties dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba ūmios profesinės ligos mėnesį. Ši išmoka lygiomis dalimis išmokama kiekvienam mirusiojo šeimos nariui⁴⁰. Išmokos mokėjimas nėra siejamas su išlaikymo praradimo faktu (prarastas išlaikymas arba teisė gauti išlaikymą yra laikomi negautomis pajamomis gyvybės atėmimo atveju). Suminis išmokos dydis taip pat patvirtina, kad išmoka nėra siejama su realiai patirtos žalos dydžiu, šeimos narių skaičiumi.

Jau pirmajame magistro darbo skyriuje buvo aptarta socialinio draudimo išmokų paskirties problema, kad tiek teisės doktrinoje, tiek teisminėje praktikoje nėra vienos ir neginčijamos pozicijos dėl vienkartinės socialinio draudimo išmokos, lygios 100 vidutinių mėnesinių atlyginimų, mokėjimo paskirties. Problemų kyla ir sprendžiant klausimą dėl šios išmokos įskaitymo į atlygintinos žalos dydį, nes jos mokėjimas nėra siejamas nei išlaikymo praradimo faktu, nei su konkrečiu atveju patirtos žalos dydžiu.

Pirmosiose savo bylose⁴¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas vienkartinės draudimo išmokos apdraustajam mirus paskirtį, pasisako dėl laidojimo pašalpos, kaip valstybinės socialinės funkcijos dalies, kuri neturėtų būti perkeliama nei žalos padariusiam asmeniui, nei jo civilinę atsakomybę apdraudusiam draudikui. Tačiau, kaip minėta, nuo 2006 m. balandžio 7 d. nutarties civilinėje byloje „Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas““ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir šiai išmoka priskiria žalos kompensavimo funkciją, vis dažniau argumentuojant, kad ši išmoka, kaip visos pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą mokamos draudimo išmokos yra skirtos negautų pajamų kompensavimui.

Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje vis dar pasitaiko atvejų, kai visa išmoka yra išieškoma iš žalos padariusio asmens, kaip kompensuojanti tiek turtinę, tiek ir neturtinę žalą. Pavyzdžiui, nagrinėjant bylą „S.Bražiūnienė v. UAB "If draudimas““ buvo priimti žemiau išdėstyti sprendimai. Pirmosios instancijos teismas netenkino Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Panevėžio skyriaus regresinio reikalavimo, argumentuodamas tuo, kad išmokėta ieškovei laidojimo pašalpa (88 600 Lt) nėra socialinio draudimo išmoka ir dėl to Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Panevėžio skyrius neįgijo regreso teisės dėl išmokos

⁴⁰ Mirusiojo šeimos nariais laikomi jo sutuoktinis, nepilnamečiai vaikai (įvaikiai), kol jiems sukaks 18 metų, taip pat besimokantys nustatyta tvarka įregistruotų aukštųjų, profesinių, bendrojo lavinimo mokyklų dieniniuose skyriuose, kol jiems sukaks 24 metai, mirusiojo vaikai (įvaikiai), vyresni kaip 18 metų, jeigu jie pripažinti neįgaliaisiais (iki 2005 m. liepos 1 d. – invalidais) iki 18 metų, mirusiojo vaikai, gimę po jo mirties, tėvas (įtėvis) ir motina (įmotė). (LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 27 str. 2 d.). Atkreiptinas dėmesys, kad šioje teisės normoje nėra minimas išlaikymo praradimo faktas.

⁴¹ Žr. 1 skyrių

priteisimo. Taip pirmosios instancijos teismas pakartojo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo poziciją byloje „VSDFV Marijampolės skyrius v. Alvydas Meštaras“, kurioje buvo konstatuota, jog: „laidojimo pašalpa – lygi 100 vidutinių mėnesinių atlyginimų, nelaikytina socialinio draudimo išmoka, nes tai nėra žalos atlyginimas deliktinės atsakomybės prasme, o tai yra valstybės skiriama socialinė pašalpa mirus apdraustajam asmeniui“⁴². Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas toje pačioje byloje panaikino pirmosios instancijos teismo sprendimą ir priėmė naują sprendimą, kuriuo trečiojo asmens Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Panevėžio skyriaus reikalavimas dėl išmokėtos laidojimo pašalpos priteisimo buvo iš dalies patenkintas. Apeliacinės instancijos teismas tokį sprendimą priėmė vadovaudamasis „CK 6.290 straipsnio 1 dalimi, pagal kurią socialinio draudimo išmokos, mokamos sveikatos sužalojimo arba gyvybės atėmimo atvejais, yra įskaitomos į atlygintinos žalos dydį, ir išaiškino, kad šios normos prasme vienkartinė laidojimo pašalpa įskaitytina į atlygintinos žalos dydį. Vienkartinė laidojimo pašalpa skiriama atlyginti ir neturtinei žalai, kuri buvo visiškai atlyginta Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Panevėžio skyriui išmokėjus 88 600 Lt vienkartinę laidojimo pašalpą. Pagal CK 6.290 straipsnio 3 dalį socialinio draudimo įstaigos įgyja regresą teisę į žalą padariusį asmenį, išskyrus atvejus, kai draudimo įmokas už nukentėjusį asmenį mokėjo žalą padaręs asmuo“. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje galutinė ir neskundžiama nutartimi laidojimo pašalpos atlyginimą Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Panevėžio skyriui priteisė iš draudiko, apdraudusio žalos padariusio asmens civilinę atsakomybę, draudimo sumos ribose⁴³.

Pateiktų teisės normų analizė patvirtina, kad skirtingi žalos įvertinimo metodai skirtingose žalos kompensavimo sistemose (turime omenyje deliktinę civilinę atsakomybę ir socialinį draudimą dėl nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo) sukuria tokią situaciją, kai atlygintinos žalos pobūdis nesutampa. Pavyzdžiui, socialinio draudimo įstaiga yra įpareigota išmokėti išmoką, nors civilinės atsakomybės prasme žalos padariusiam asmeniui tokia pareiga nekyla, nes tokios rūšies žalos realiai nėra padaryta (aukščiau paminėtas atvejis, kai socialinio draudimo įstaiga išmoka draudiminę išmoką dėl prarasto darbingumo, nors realiai nukentėjusysis pajamų neprarado). Taip pat galima būtų teigti, kad nėra susiformavusios vieningos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos vienkartinę draudimo išmoką, lygią 100 vidutinių mėnesinių atlyginimų įskaitant / neįskaitant į atlygintiną turtinę / neturtinę žalą.

Teisinio aiškumo suteiktų interpretavimas, kad LR CK 6.290 str. 1 d. turėtų būti aiškinama tuo būdu, kad socialinio draudimo išmokos turėtų būti įskaitomos pagal jų pobūdį: t.y. išmoka turtiniams praradimams padengti – į atlygintinos turtinės žalos dydį, o neturtinės žalos

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje VSDFV Marijampolės skyrius v. A.Meštaras Nr. 3K-3-1331/2002

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje S. Bražiūnienė v. UAB „If draudimas“ Nr. 3K-3-2/2005

išmokos – į atlygintinos neturtinės žalos dydį. Turint omenyje socialinio draudimo sistemos tikslą – kompensuoti negautas pajamas, turtinius praradimus, socialinio draudimo išmokos turėtų būti įskaitomos tik į atlygintiną turtinę žalą. Taip LR CK 6.290 str. 1 d. galėtų būti interpretuojama, jei vadovautumėmės paskutiniaisiais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimais bylose, kuriose teigiama, kad vienkartinė draudimo išmoka apdraustajam mirus yra laikytina turtinės žalos atlyginimo būdu. Tokiu būdu vienkartinė išmoka apdraustajam mirus nebūtų įskaitoma į atlygintinos neturtinės žalos dydį pagal LR CK 6.290 str. 1d., ir nukentėjęs asmuo turėtų teisę reikalauti iš žalos padariusio asmens skirtumo tarp realiai patirtos žalos ir įskaitytų socialinio draudimo išmokų bei neturtinės žalos atlyginimo.

Kitoje 2006 m. sausio 11 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismo nutartyje civilinėje byloje „I. T., R. T., M. T. ir A. T. v. UAB „Plungės lagūna”, AB „Lietuvos draudimas““ taip pat randame patvirtinimą, kad Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme nenustatytas neturtinės žalos atlyginimas.⁴⁴

Tuo tarpu 2007 m. spalio 16 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismo nutarties civilinėje byloje „V. S., A. S., I. S. v. A. B., UAB „ERGO Lietuva““ konstatuojamoje dalyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad pagal LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą mokama socialinio draudimo išmoka apdraustajam mirus gali būti įskaitoma tik į negatyvius nuostolius, atsiradusius dėl maitintojo netekimo, t.y. prarasto išlaikymo, bet negali būti įskaitoma į neturtinę ar kitokią nukentėjusiojo šeimos narių patiriamą žalą: *„Pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalį nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas nustatytais atvejais kompensuoja dėl draudiminių įvykių (nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo ar profesinių ligų) negautas pajamas šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims, o jų mirties dėl draudiminių įvykių atvejais - jų šeimos nariams. Asmens negautos pajamos yra viena iš turtinės žalos rūšių. Taigi nurodyta Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo nuostata reiškia, kad privalomuoju socialiniu draudimu yra saugomi, draudžiami asmens turtiniai interesai ir įstatyme nustatytais atvejais kompensuojami turtiniai asmens praradimai. <...> Neturtinė žala nukentėjusiajam (jo šeimos nariams) nėra atlyginama iš draudimo atlyginimo pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą. Šią žalą privalo atlyginti už ją atsakingas asmuo pagal CK 6.263 straipsnio 2 dalį, remiantis CK 6.250 straipsnio 2 dalimi. Civilinės atsakomybės draudimo atveju šią žalą neviršijant rizikos atlygina draudikas.*

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c.b. I. T., R. T., M. T. ir A. T. v. UAB „Plungės lagūna”, AB „Lietuvos draudimas”, Nr. 3K-3-27/2006, *nutartis skelbta Teismų praktika 25, p. 70*

Tai, kad įstatymų leidėjas yra nustatęs gana didelę vienkartinę laidojimo pašalpa, kuri dažnai gali viršyti padarytą turtinę žalą ir tai, kad šios pašalpos dydis nesiejamas su turinčių teisę į žalos atlyginimą asmenų skaičiumi bei jiems padarytos žalos dydžiu, negali paneigti pirmiau nurodyto teisinio reglamentavimo.⁴⁵ Kaip matome iš cituojamos nutarties konstatuojamosios dalies, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas joje susiaurino LR CK 6.290 str. 1 d. taikymo ribas, pažymėdamas, kad socialinio draudimo išmokos gali būti įskaitomos tik į negautų pajamų / prarasto išlaikymo nuostolius. Viena vertus, tokiu būdu socialinio draudimo paskirtis atitinka solidarumu pagrįstos socialinio draudimo sistemos pagrindinį tikslą kompensuoti tik prarastas darbinės pajamas / netektą išlaikymą. Tačiau, kita vertus, socialinio draudimo išmokos pagal šį išaiškinimą negalėtų būti įskaitomos ne tik į neturtinės žalos atlyginimą, tačiau ir į dalį patiriamos turtinės žalos (kitos nei negatyvieji nuostoliai).

Analizuojant šią problemą, paminėtina Solveigos Cirtautienės nuomonė. Autorės teigimu, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išvada 2007 m. spalio 16 d. nutartyje c.b. „V. S., A. S., I. S. v. A. B., UAB „ERGO Lietuva““⁴⁶, kad vien dėl to, jog pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą socialiniu draudimu yra saugomi tik asmens turtiniai interesai, nereiškia, jog teismai, priteisdami neturtinę žalą, apskritai neturi atsižvelgti į nukentėjusiojo šeimos nariams išmokėtą laidojimo pašalpa, kuri viršija asmens patirtus turtinius nuostolius. Tai tik reiškia, kad priteistina neturtinė žala negali būti mechaniškai mažinama išmokėtos socialinės draudimo išmokos dydžiu.⁴⁷ Pažymėtina, kad autorės komentuojamoje byloje nukentėjusiojo šeimos nariams buvo išmokėta 88 600 litų vienkartinė laidojimo pašalpa.

Sutiktume su autorės nuomone, kad išmokėtos socialinio draudimo išmokos, nors ir viršija nukentėjusiojo / jo šeimos narių turtinius praradimus, tačiau, remiantis teisingo žalos atlyginimo principu, jos turi būti įvertinamos nustatant atlygintinos žalos dydį, kurio nepadengia socialinio draudimo išmokos ir kurį turi atlyginti žalos padaręs asmuo tiesiogiai nukentėjusiajam. Tačiau šios išmokos neturėtų būti įskaitomos į atlygintinos neturtinės žalos dydį.

Analizuojant socialinio draudimo įstaigų įskaitymą į atlygintinos žalos dydį pagal 6.290 str. 1 d., taip pat būtina atsižvelgti ir į Lietuvoje galiojančią civilinės atsakomybės paskirtį. Tai reiškia, kad civilinė atsakomybė atlieka žalos kompensavimo funkciją, tačiau ne žalos padariusio asmens nubaudimo funkciją (nubaudimo funkcija išskirtiniais atvejais yra taikoma užsienio, daugiau bendrosios teisės sistemos valstybėse ir yra žinoma angl. pavadinimu *punitive* arba *exemplary damages*). Tuo atveju, jei valstybės teikiama socialinė parama būtų perkeliama žalos

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 16 d. nutartis c.b. V. S., A. S., I. S. v. A. B., UAB „ERGO Lietuva“, Nr. 3K-3-400/2007

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 16 d. nutartis c.b. V. S., A. S., I. S. v. A. B., UAB „ERGO Lietuva“, Nr. 3K-3-400/2007

⁴⁷ Cirtautienė, Solveiga. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas // Vilnius: Justitia, 2008, P. 174

padariusiam asmeniui nesiejant jos su realiai patirtos žalos dydžiu, pastarasis turėtų atlyginti ne tik konkrečią pagal deliktinę civilinę atsakomybę reglamentuojančias teisės normas apskaičiuotą žalą, bet ir atlyginti valstybės suteiktą socialinę paramą. Todėl žalos padariusio asmens atžvilgiu civilinė atsakomybė atliktų ne tik kompensavimo, tačiau ir nubaudimo funkciją.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, būtų galima taigi, kad nėra susiformavusios vieningos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos bylose, kuriose nagrinėjamas valstybinio socialinio draudimo išmokų, mokamų sveikatos sužalojimo / gyvybės atėmimo atveju dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo pagal LR CK 6.290 str. 1 d. įskaitymas į atlygintinos žalos dydį, tačiau pastebima tendencija tokias išmokas įskaityti tik į atlygintinos turtinės žalos dydį. Akcentuotina, kad vis dažniau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi socialinio draudimo turtinių nuostolių atlyginimo funkciją.

3. Socialinio draudimo įstaigų, išmokėjusių draudimo išmoką, regresio teisės įgyvendinimo probleminiai aspektai

3.1 Regresinės prievolės įgyvendinimas socialinio draudimo įstaigai išmokėjus draudimo išmokas sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju

Antrajame skyriuje, nagrinėjant žalos, padarytos darbuotojo sveikatai ar gyvybei dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, atlyginimo sistemą, minėta, kad pareiga ją atlyginti kyla skirtingiems subjektams: socialinio draudimo įstaigų pareiga kyla remiantis įstatymu, žalos padariusio asmens pareiga – bendrosiomis deliktinės civilinės atsakomybės teisės normomis, įtvirtintomis LR CK, o draudiko, apdraudusio žalos padariusio asmens civilinę atsakomybę, – draudimo sutartimi. Nors žalos padarymo atveju tarp nukentėjusio asmens ir žalos padariusio asmens susiklosto deliktiniai civiliniai santykiai, o juos reglamentuojančios teisės normos nustato, kad padaryti nuostoliai turi būti visiškai atlyginti⁴⁸, tačiau, siekiant užtikrinti efektyvią paramą nukentėjusiajam ir remiantis valstybės konstitucine pareiga teikti atitinkamą socialinę paramą, socialinio draudimo įstaigos, remiantis įstatymu, yra įpareigos atlyginti dalį žalos, draudimo išmokas apskaičiuojant įstatyme nustatyta tvarka.

Nustačius tokį teisinį reglamentavimą, kai socialinio draudimo įstaiga įstatymu yra įpareigota atlyginti kito asmens padarytą žalą, įvykus draudžiamajam įvykiui ir socialinio draudimo įstaigai išmokėjus draudimo išmoką, susiklosto teisiniai santykiai tarp trijų teisės subjektų: nukentėjusiojo, žalos padariusio asmens ir socialinio draudimo įstaigos. Atsižvelgiant į tai, kad socialinio draudimo įstaiga atlygina žalą už žalos padariusį asmenį, remiantis civilinės teisės normomis, toks socialinio draudimo įstaigos ir žalos padariusio asmens teisinis santykis gali būti sprendžiamas dviem būdais: regresiniu ieškiniu arba

⁴⁸ Padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar sutartis nustato ribotą atsakomybę (LR CK 6.251 str. 1 d.).

subrogacija. Paminėtina, kad regresinio ieškinio klasikiniu pavyzdžiu yra pateikiamas netiesioginės civilinės atsakomybės atvejis, kai, net ir iš anksto žinant konkretų žalos padariusį asmenį, atsakomybė įstatymo pagrindu kyla kitam asmeniui, o, įstatymų nustatyta tvarka žalą atlyginęs asmuo turi atgręžtinio reikalavimo teisę žalos padariusio asmens atžvilgiu. Tuo tarpu subrogacijos institutas dažniausiai yra taikomas draudimo teisiniuose santykiuose, nors, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išskiria ir atvejus, kada draudimo teisiniuose santykiuose yra taikoma ne subrogacija, o regresas. Teisinėje literatūroje vyrauja nuomonė, kad įstatymų leidėjas sąmoningai siekė draudimo teisinius santykius priskirti subrogacijai, o atvejus, kuomet skolininkas įstatymo nustatytu ar kitu pagrindu įvykdo tikrojo skolininko prievolę, - regresui.

Socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios draudimo išmokas sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, jų susigražinimo teisė nebuvo įtvirtinta 1964 m. redakcijos Civiliniame kodekse. Atgręžtinio reikalavimo galimybė buvo numatyta kituose teisės aktuose, ją įvardijant regreso teise. Regreso teisės sąvoka vyravo ir teismų praktikoje. Tai visiškai suprantama, kadangi tuometinėje įstatyminėje bazėje regreso teisės ir subrogacijos sampratos nebuvo išplėtos ir buvo tapatinamos. Regreso teisės sąvoka buvo vartojama tiek draudėjo teisių į žalos atlyginimą perėjimo draudikui įstatymo pagrindu atveju, tiek reiškiant draudiko reikalavimą draudėjui dėl draudiko išmokėtų draudimo išmokų, kaip žalos atlyginimo.

Dabar galiojančiame LR CK randame dvi naudojamas sąvokas apibrėžti teisiniam santykiui, susiklostančiam trečiajam asmeniui atlyginus žalą ir nukreipiant išieškojimą dėl atlygintos žalos susigražinimo, t.y. „regresinio ieškinio“ ir „subrogacijos“ sąvokas. Tačiau šių sąvokų tapatinimo ir dabar galiojančiame LR CK nebuvo išvengta.

Pavyzdžiui, LR CK VII skyriaus „Reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui regreso tvarka (subrogacija)“ teisės normose regreso ir subrogacijos terminų vartojimas nėra atskiriamas, matyti, kad šios sąvokos yra sutapatinamos. Civilinio kodekso komentare taip pat nerandame aiškaus šių sąvokų atskyrimo: regreso teisė apibūdinama kaip asmens teisė reikalauti iš skolininko to, ką jis už skolininką sumokėjo šio kreditoriui, o subrogacija apibrėžiama kaip teisinis santykis, kai regreso teisė pereina skolininkui, kuris įvykdo prievolę kreditoriui už kitą asmenį.⁴⁹ O komentuojant LR CK 6.290 str., Civilinio kodekso komentaro autoriai, argumentuodami, kodėl savanoriškojo draudimo išmokos negali būti įskaitomos į atlygintinos žalos dydį, pažymi, kad „draudimo kompanija, išmokėjusi draudimo atlyginimą, tokiais atvejais paprastai neįgyja regreso teisės (CK 6.1015 str.)“, taip pat: „jeigu žalos padarė asmuo, kuris mokėjo už nukentėjusįjį draudimo įmokas, pavyzdžiui, nukentėjusiojo darbdavys, regreso teisė neįgyjama (CK 6.1015 str.)“⁵⁰.

Užsienio teisės mokslininkų darbuose, o vis dažniau ir Lietuvos teisės doktrinoje, regresinė prievolė ir subrogacija yra atskiriami kaip du savarankiški teisės institutai. Pavyzdžiui, Dangutė Ambrasienė pažymi, kad „*esminis regreso ir cesijos skirtumas yra pačioje atitinkamos teisės esmėje: regreso atveju atsiranda teisė, o cesijos atveju perduodama jau atsiradusi teisė*“⁵¹. Tomas Kontautas taip pat, atskirdamas šiuos teisės institutus, akcentuoja, kad „*Pastaroji (regresinė prievolė – aut. pastaba) yra nauja prievolė, kuri paprastai atsiranda trečiajam asmeniui įvykužius prievolę už skolininką. Trečiajam asmeniui įvykužius prievolę už skolininką, skolininko prievolė kreditoriui*

⁴⁹ Lietuvos respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003. P.153

⁵⁰ Ten pat. P.402

⁵¹ Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai) // Jurisprudencija. 2002. T 28 (20) P. 104.

*pasibaigia Civilinio kodekso 6.83 str. numatytu pagrindu (tinkamas įvykdymas), ir atsiranda nauja, regresinė prievolė, kuri sieja skolininką ir skolininko prievolę įvykdžiusį asmenį.*⁵² Tuo tarpu „*Subrogacijos esmė yra ta, kad draudikas, išmokėjęs draudimo išmoką, <...> įgyja draudėjo teises ir pareigas žalos atlyginimo prievolėje. <...> Subrogacijos atveju žalos atlyginimo prievolė nepasibaigia, tiesiog keičiasi prievolės dėl žalos atlyginimo šalis.*“⁵³ Matyti, kad autorių minimas esminis regresinio ieškinio ir subrogacijos institutų skirtumas yra tas, kad regresinio ieškinio atveju ankstesnioji prievolė pasibaigia ir atsiranda nauja regresinė prievolė, tačiau regresinėje prievolėje nevyksta joks teisių perėjimas, regresinė prievolė yra nauja prievolė, o išvestinė pirmosios atžvilgiu tik ta prasme, kad atlyginęs kito asmens padarytą žalą asmuo turi į žalos padariusio asmens atgręžtinio reikalavimo teisę tokio dydžio, kiek sumokėjo žalos atlyginimo⁵⁴. Pasibaigus ankstesniajai prievolei tinkamu įvykdymu (būtent dėl šios priežasties ji pasibaigia), nutrūksta ir iš jos kylančios visos teisės ir pareigos. Atsiradus naujai regresinei prievolei, yra pradedamas skaičiuoti naujas senaties terminas. Tuo tarpu subrogacijos atveju, esant nustatytai juridinių faktų visumai, įstatymo pagrindu įvyksta teisių perėjimas, tačiau teisinis santykis nenutrūksta, o yra toliau tęsiamas. Pirmiausia tai svarbu dėl to, kad yra išlaikomi visi pradinės prievolės privalumai, be to, nesikeičia senaties termino skaičiavimo atskaitos taškas (pagal LR CK 1.128 str., prievolės asmenų pasikeitimas nepakeičia ieškinio senaties termino ir jo skaičiavimo tvarkos, jeigu įstatymai nenustato ko kita).

⁵² Kontautas, Tomas. Draudimo sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 2007. P. 179

⁵³ Ten pat. P. 180

⁵⁴ Įstatymas gali nustatyti ir kitoki regresio teisės dydį. Pavyzdžiui, viename iš netiesioginės civilinės atsakomybės atveju, darbdaviui atlyginus darbuotojo padarytą žalą, įstatymas riboja darbdavio regresio teisės darbuotojo atžvilgiu dydį.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, kaip ir teisės doktrinoje, priešingai nei įstatyminėje bazėje, regresinės prievolės ir subrogacijos atvejus pagrįstai atriboja. Toliau nagrinėsime Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, susijusias su draudimo teisiniuose santykiuose taikomais regreso ir subrogacijos institutais bei jų taikoma apimtimi tiek, kiek ši praktika yra reikšminga socialinio draudimo įstaigoms, išmokėjusioms draudimo išmokas, išieškant išmokėtas draudimo išmokas iš žalos padariusio asmens atveju.

Pagal LR CK 6.290 str. 1 d. į atlygintinos žalos dydį įskaičius išmokėtas socialinio draudimo išmokas, valstybinio socialinio draudimo įstaiga, remiantis CK 6.290 str. 3 d. įgyja regreso teisę susigrąžinti išmokėtas draudimo išmokas iš žalos padariusio asmens. Tačiau pagal LR CK 6.290 str. 3 d. regreso teisė į žalos padariusį trečiąjį asmenį nėra suteikiama tuo atveju, kai draudimo įmokas už nukentėjusįjį asmenį mokėjo žalos padaręs asmuo. Tai reiškia, kad atgėžtinio reikalavimo teise negalima pasinaudoti prieš darbdavį, kuris socialinio draudimo įstaigoms mokėjo tikslines įmokas. Tai taip pat reiškia, kad regreso teisė negalima ir to paties darbdavio kito darbuotojo atžvilgiu, kuris yra pripažįstamas kaltu dėl žalos padarymo ir dirba kartu su nukentėjusiuoju toje pačioje įmonėje, nes tai iš esmės reikštų atgėžtinį reikalavimą darbdaviui⁵⁵. Tokį įstatymo aiškinimą taip pat patvirtina Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris, vienoje nagrinėjamų bylų 2003 m. gegužės 14 d. nutartyje civilinėje byloje „Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Pasvalio rajono skyrius v. AB „Pasvalio melioracija““, įvertinęs socialinio draudimo paskirtį ir tikslus, konstatavo, kad „*tuo atveju, kai darbdavys tikslu turėti draudiminę apsaugą žalos padarymo atveju apdraudžia darbuotojus nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu ir moka tikslines įmokas draudimo apsaugai garantuoti, draudimo išmokų regresinis išieškojimas iš draudimo įmokas mokėjusio darbdavio neturi įstatyminio pagrindo*“. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad, mokėdamas valstybinio socialinio draudimo įmokas, „*įstatymo pagrindu draudėjas (darbdavys) sudaro draudimo sutartį su draudiku (įmokas administruojančiu asmeniu) apdraustojo (darbuotojo) naudai. Iš vienos pusės tai reiškia apdraustojo interesų apsaugą, todėl, kad darbuotojui bus atlyginta padaryta žala. Iš kitos pusės tai reiškia draudimo apsaugos suteikimą darbdaviui. Jis, mokėdamas draudimo įmokas, t.y. sutarties galiojimo ir vykdymo laiku, pagrįstai tikisi, kad tuo metu žalos padarymo rizika yra padengiama*

⁵⁵ Nes darbdaviui, kaip samdančiam darbuotojus asmeniui, kyla pareiga atlyginti žalą atsiradusią dėl jo darbuotojų, einančių savo darbinės (tarnybines) pareigas, kaltės, išskyrus įstatymo numatytus atvejus (LR CK 6.264 str.).

draudiko įsipareigojimu apmokėti apdraustojo darbuotojo nuostolius iš sukauptų draudimo lėšų“.⁵⁶

Tokia pati taisyklė, t.y., kad draudimo išmokų susigrąžinimas iš draudėjo, mokėjusio draudimo įmokas, yra negalimas civilinės atsakomybės draudimo atveju, *inter alia* yra įtvirtintas LR CK 6.1015 str., kuriame reglamentuojama draudėjo teisių į žalos atlyginimą perėjimas draudikui (subrogacija). Priešingu atveju, jei subrogacija civilinės atsakomybės draudimo atveju būtų galima, netektų prasmės civilinės atsakomybės draudimas, kadangi draudėjas draudžiasi būtent dėl to, kad, įvykus draudžiamajam įvykiui, jis nepatirtų nuostolių.

Visgi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kad atskirais atvejais civilinės atsakomybės atveju subrogacija gali būti taikoma. Šiuo aspektu yra itin svarbi yra 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje „AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Ergo Lietuva““.⁵⁷ Siekiant tiksliai išskirti atvejus, kai draudimo teisiniuose santykiuose gali būti taikoma subrogacija, o kada ne, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išskyrė du variantus. *Pirmuoju atveju*, draudėjas ir atsakingas už žalą asmuo yra tas pats arba yra apdrausta netiesioginė civilinė atsakomybė (pvz., CK 6.246 str. 2 d.). Čia subrogacija negalima pagal CK 6.1015 str. 1 d. Tokiu atveju draudimo apsauga galioja interesui, kuris apdraustas pagal draudimo sutartį. Tokiais atvejais draudėjas kaip tik ir draudžiasi dėl to, kad, įvykus draudžiamajam įvykiui, neturėtų nuostolių atlygindamas žalą, padarytą trečiajam asmeniui, arba, pavyzdžiui, draudikas, apdraudęs darbdavio civilinę atsakomybę, neįgytų teisės reikalauti išmokėtų sumų iš darbdavio darbuotojų, t. y. draudėjas, apdrausdamas savo civilinę atsakomybę, kartu apdraudžia ir asmenis, už kurių veiksmus jis yra atsakingas. Tokiu atveju draudiko, išmokėjusio draudimo išmoką, atgręžtinio reikalavimo teisė į draudėją arba jo apdraustus asmenis padarytų civilinės atsakomybės draudimą beprasmį. Taigi CK 6.1015 str. 1 d. nustatytos taisyklės dėl subrogacijos negalimumo civilinės atsakomybės draudimo atveju taikytinos tik draudimo bendrovių, išmokėjusių išmokas pagal civilinės atsakomybės draudimą, subrogaciniams reikalavimams draudėjui (naudos gavėjui).

Antruoju atveju, civilinės atsakomybės draudikas ir atsakingas už žalą asmuo yra skirtingi, draudėjas yra apdraudęs tik savo, bet nėra apdraudęs už žalą atsakingo asmens civilinės atsakomybės, t. y. draudimo apsauga galioja tik dėl draudėjo, bet ne dėl žalą padariusio asmens. Tada draudikas, atlyginęs žalą už savo draudėją, įgyja reikalavimo teisę į žalą padariusį asmenį, o jei šis yra apdraudęs savo civilinę atsakomybę (savo interesą) – solidariai į tą asmenį ir jo draudiką.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 14 d. nutartis c.b. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Pasvalio rajono skyrius v. AB „Pasvalio melioracija“, Nr. 3K-3-607/2003

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis c.b. AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „ERGO Lietuva“, UAB „Ritranspeda“, Nr. 3K-3-503/2005

Matyti, kad tiek socialinio draudimo įstaigos regreso teisė, tiek draudiko subrogacijos teisė, įtvirtinta LR CK 6.1015 str., yra ribojama tuo pačiu pagrindu: išmokėtos išmokos susigrąžinimo teisė yra negalima to asmens atžvilgiu, kurio interesas buvo apdraudžiamas pagal draudimo sutartį, ir kuris mokėjo draudimo įmokas.

Šioje byloje taip pat buvo pabandyta kuo išsamiau atskleisti subrogacijos sampratą. Pirmiausia šioje byloje buvo pažymėta, kad subrogacija, numatyta CK 6.1015 str. yra CK 101 str. 4 d. numatyta įstatyminė cesija. CK 6.1015 str. 2 d. numatyta, kad reikalavimo teisė, perėjusi draudikui, įgyvendinama laikantis taisyklių, nustatančių draudėjo (naudos gavėjo) ir už žalą atsakingo asmens santykius. Tai visiškai atitinka CK 6.101 str. 4 d. nuostatą dėl to, kad reikalavimo teisė pereina kitam asmeniui įstatymų pagrindu, kai regresu tvarka⁵⁸ draudimo įmonei pereina kreditoriaus teisės, susijusios su skolininku, atsakingu už draudiminį įvykį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad subrogacijos samprata, taip pat ir CK 6.1015 str. turi būti aiškinami ir taikomi atsižvelgiant į subrogacijos tikslus. Šioje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išskiria tokius subrogacijos tikslus:

- „*įtvirtinti įstatymo nustatytos bendrosios taisyklės išimtį, kad prievolės įvykdymas lemia jos pasibaigimą. Išimtyms nustatomos tam, kad kreditorius išlaikytų visas buvusio kreditoriaus teises, nes, įvykdžius prievolę, pagal bendrąją taisyklę ji pasibaigtų, todėl kreditorius prarastų senosios prievolės privalumus. Įstatymiškai numatant subrogacijos atvejus jau pati jos formuluotė nukreipia į kreditorių pasikeitimo būdą egzistuojančioje prievolėje, nes CK 6.1015 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad reikalavimo teisė, perėjusi draudikui, įgyvendinama laikantis taisyklių, nustatančių draudėjo (naudos gavėjo) ir už žalą atsakingo asmens santykius“;*
- *išvengti nepagrįsto praturtėjimo.*

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo įvardytus subrogacijos tikslus būtų galima papildyti taip pat ir šiais, dažnai teisinėje literatūroje minimais ir atskleidžiančiais subrogacijos sampratą:

- skatinti draudiką kuo operatyviau išnagrinėti atsitikusį įvykį, ir, jeigu jis pripažįstamas draudžiamuoju, išmokėti draudimo išmoką, kadangi draudimo išmokos išmokėjimas ir asmenų pasikeitimas prievolėje nenutraukia senaties termino;
- sumažinti draudiko vykdomos veiklos nuostolingumą;
- už žalą atsakingo asmens atžvilgiu įgyvendinti drausminančią funkciją.

Aukščiau įvardytus tikslus vertinat socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios draudimo išmoką, regresu teisės įgyvendinimo kontekste, matyti, kad visi šie tikslai yra aktualūs taip pat ir šiuo atveju. Ypač paminėtinas subrogacijos tikslas skatinti draudiką kuo greičiau išnagrinėti įvykį

⁵⁸ Minėta, kad šiuo atveju įstatymų leidėjo paminėta „regreso teisės“ sąvoka neatitinka įstatyminės cesijos prigimties, kadangi regresinės prievolės atveju nevyksta joks teisių perėjimas, o tai yra subrogacijos esmė.

ir išmokėti draudimo išmoką. Minėta, kad privalomojo draudimo vienas iš pagrindinių tikslų yra efektyvi ir operatyvi parama nukentėjusio asmens sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju dėl nelaimingo atsitikimo darbe. Todėl manytume, kad įstatymų leidėjo siekis subrogaciją taikyti draudimo teisiniuose santykiuose sutampa su privalomojo socialinio draudimo pagrindiniu tikslu.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje taip pat pažymi, kad subrogacija negali būti painiojama su regresu, kuris yra numatytas draudimo teisinius santykius reglamentuojančiuose atskiruose įstatymuose (CK 6.114 str. 1 d. 5 p.; Draudimo įstatymo 96 str. 1 d.; Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 22 str.), kadangi pastaruoju atveju kalbama apie galimą draudiko regresą *draudėjo* atžvilgiu. Tuo tarpu subrogacijos esminis požymis yra draudiko ir draudėjo pasikeitimas toje pačioje, egzistuojančioje prievolėje. Analizuojant socialinio draudimo įstaigos taikomą išmokėtų draudimo išmokų susigrąžinimo būdą, taip pat atkreiptinas dėmesys, kad socialinio draudimo įstaiga nukreipia reikalavimą ne draudėjo atžvilgiu, o žalos padariusio asmens. Taigi šiuo atveju Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išskiriamas regreso požymis, kad regresu teisė draudimo teisiniuose santykiuose turėtų būti taikoma draudėjo atžvilgiu, suponuoja prielaidą, kad ir socialinio draudimo įstaigos įgyvendinama draudimo išieškojimo tvarka turėtų būti vykdoma ne pagal regresu, o pagal subrogacijos teisę reglamentuojančias teisės normas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aukščiau minėtoje 2005 m. spalio 24 d. nutartyje civilinėje byloje „AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Ergo Lietuva““ atskleidė subrogacijos sampratą, jos santykį su reikalavimo perleidimu, regresu teise ir tai išsprendė pasitaikančius ginčus dėl draudiko regresu teisės žalos padariusio asmens atžvilgiu. Šiuo išaiškinimu palyginti nuosekliai buvo remtasi ir vėlesnėse Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse⁵⁹.

Vienoje naujausių Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų 2009 m. rugsėjo 30 d. nutartyje civilinėje byloje „UADB Egro Lietuva v. V.B. ir G.B.“⁶⁰ taip pat buvo remtasi 2005 m. spalio 24 d. nutartimi civilinėje byloje „AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Ergo Lietuva““, tačiau joje jau plačiau buvo kalbama apie subrogacijos ir regresu atvejais taikomų senaties terminų skaičiavimo taisykles. Byloje buvo nagrinėjama teisinė situacija, kai draudikas (ieškovas), kuris suteikė draudimo apsaugą dėl žalos padarymo nukentėjusiems tretiesiems asmenims, kai už žalą atsakingiems asmenims valdant ar naudojant atsakovui priklausančią transporto priemonę, atsiranda civilinė atsakomybė, išmokėjęs draudimo išmoką, siekė pasinaudoti Transporto

⁵⁹ Žr. pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis c.b. UAB DB „PZU Lietuva“ v. VĮ „Kauno miškų urėdija“, Nr. 3K-3-682/2006; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 26 d. nutartis c.b. UAB DK „PZU Lietuva“ v. D. L., Nr. 3K-3-433/2007; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 19 d. nutartis c.b. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyrius v. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-7-73/2007

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 30 d. nutartis c.b. UADB Egro Lietuva v. V.B. ir G.B., Nr. 3K-3-382/2009

priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 22 str. 1 d. numatyta regreso teise regreso tvarka reikalauti, kad sumokėtas dėl padarytos žalos sumas gražintų atsakingas už žalos padarymą asmuo, vairavęs techniškai netvarkingą transporto priemonę, kai ją naudoti draudžia teisės aktai, ir eismo įvykis įvyko dėl šios priežasties. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje konstatavo, kad *„toks draudiko reikalavimas transporto priemonės valdytojui - atsakingam už žalos padarymą asmeniui kildinamas iš Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo teisinių santykių, tai suponuoja, kad šiems reikalavimams taikytinas sutrumpintas vienerių metų ieškinio senaties terminas (CK 1.125 str. 7 d.).“* Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad *„kad, draudikui įvykdžius prievolę atlyginti nukentėjusiesiems nuostolius, patirtus dėl transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu apdraustos transporto priemonės poveikio eismo įvykio metu, deliktinės civilinės atsakomybės teisiniai santykiai pasibaigia prievolės įvykdymu (CK 6.123 str. 1 d.), išskyrus tuos atvejus, kai draudimo išmoka pilnai nepadengiami nukentėjusiųjų nuostoliai. Šiuo atveju draudiko išmoka visiškai atlygino nukentėjusiojo nuostolius, todėl deliktinės civilinės atsakomybės teisiniai santykiai pasibaigė visa apimtimi“*. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad deliktinės civilinės atsakomybės prievolė pasibaigia ir jos pagrindu atsiranda nauja, išvestinė prievolė. Todėl nuo išmokos išmokėjimo momento yra pradedamas skaičiuoti naujas senaties terminas. Draudimo išmokos išmokėjimo momentas taip pat akcentuojamas ir subrogacijos atveju. Jo svarba buvo pažymėta dar 2004 m. birželio 28 d. nutartyje civilinėje byloje „AB „Lietuvos Draudimas“ v. UAB DK „Lindra“ ir UADB Ergo Lietuva“⁶¹: CK 6.1015 str. 1 d. prasme draudimo išmokos sumokėjimo momentas teisiškai reikšmingas tuo, kad tik nuo šio momento draudikas įgyja teisę reikalauti išmokėtų draudimo sumų priteisimo iš atsakingo už padarytą žalą asmens (subrogacijos atsiradimo juridinis faktas)⁶¹. Nors subrogacijos teisė taip pat atsiranda tik nuo išmokos išmokėjimo momento, tačiau bendra taisyklė yra ta, kad prievolės asmenų pasikeitimas nepakeičia ieškinio senaties termino ir jo skaičiavimo tvarkos (LR CK 1.128 str.). Senaties terminų skaičiavimo tvarka nustato, kada skolininkas išsilaisvina nuo prievolės, suėjus senaties terminui, skolininkas gali gintis nuo kreditoriaus teikiamo ieškinio teisme. Nustatant senaties terminų apskaičiavimo tvarką, siekiama užtikrinti prievolės šalių teisėtų interesų pusiausvyrą.

Analizuojant socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios draudimo išmoką, regreso teisės įgyvendinimą pastarosios bylos kontekste, pastebime, kad šioje byloje draudiko regreso teisė draudėjo atžvilgiu atsiranda tada, kai yra atlyginama padaryta žala, t.y. deliktinės civilinės atsakomybės prievolė šioje dalyje tarp nukentėjusiojo ir žalą padariusio asmens pasibaigia tinkamu įvykdymu ir atsiranda nauja regresinė prievolė, kuri sieja draudiką ir žalą padariusį asmenį –

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 28 d. nutartis c.b. AB „Lietuvos Draudimas“ v. UAB DK „Lindra“ ir UADB Ergo Lietuva“, Nr. 3K-3-394/2004

draudėją. Analogiškai analizuojant socialinio draudimo įstaigos regresio teisės įgyvendinimą, pirmiausia norėtume priminti, kad socialinio draudimo įstaiga kompensuoja tik dalinį žalos atlyginimą. Todėl išmokėjus socialinio draudimo išmoką, deliktinis civilinis santykis tarp žalos padariusio asmens ir nukentėjusiojo išlieka, kadangi nukentėjusysis dėl likusios žalos atlyginimo gali kreiptis tiesiogiai į žalos padariusį asmenį, remdamasis bendrosiomis deliktinės civilinės atsakomybės teisės normomis. Kadangi ankstesnioji prievolė visa apimtimi nepasibaigė, nes nebuvo tinkamai įvykdyta visa apimtimi, ir, remiantis LR CK 6.290 str. 3 d., kuria socialinio draudimo įstaigai yra suteikiama regresio teisė, galima situacija, kai tos pačios prievolės atveju bus taikomi skirtingi senaties terminai: socialinio draudimo įstaigai taikant regresio teisę senaties terminas bus skaičiuojamas nuo draudimo išmokos išmokėjimo momento, o nukentėjusiajam tiesiogiai kreipiantis į atsakingą už žalą asmenį pagal bendrąsias deliktinės civilinės atsakomybės normas, senaties terminas būtų skaičiuojamas nuo žalos atsiradimo / nukentėjusiojo sužinojimo apie jo teisių pažeidimą momento. Manytume, kad skirtingų senaties terminų taikymas skolininko atžvilgiu šiuo atveju nėra pateisinamas.

Kitas probleminis klausimas, susijęs su socialinio draudimo įstaigos regresio teisės žalos padariusio asmens atžvilgiu įgyvendinimu, yra šios teisės apimties klausimas. LR CK 6.290 str. 3 d. nėra nustatyta, kokia apimtimi socialinio draudimo įstaiga, išmokėjusi draudimo išmoką, gali reikšti regresinį reikalavimą žalos padariusio asmens atžvilgiu. Kadangi šiame straipsnyje nėra nustatyta jokių ribojimų, preziumuotina, kad atgręžtinis reikalavimas gali būti reiškiamas visos išmokėtos socialinio draudimo išmokos dydžio, ką paprastai ir daro Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniai skyriai.

Viena pirmųjų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų, kurioje buvo pasisakyta dėl valstybinio socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios draudimo išmoką, jos susigrąžinimo iš žalos padariusio asmens, yra 2002 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje „VSD FV Marijampolės skyrius v. A.Meštaras“. Jos konstatuojamoje dalyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kad *„Ši laidojimo pašalpa – lygi 100 vidutinių mėnesinių atlyginimų, nelaikytina socialinio draudimo išmoka, nes tai nėra žalos atlyginimas deliktinės atsakomybės prasme, o tai yra valstybės skiriama socialinė pašalpa mirus apdraustajam asmeniui, kai valstybinio socialinio draudimo įmokas už jį moka jo darbdavys ir tokiam asmeniui žuvus dėl nelaimingo atsitikimo darbe ir žuvusiojo šeima įgyja teisę į laidojimo pašalpą. Todėl atsižvelgiant į nurodytos laidojimo pašalpos prigimtį, ją išmokėjusi VSD įstaiga neįgyja regresio teisės dėl trečiojo asmens veikimo ar neveikimo (CK 6.290 str. 3 d.).“⁶²*

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje VSD FV Marijampolės skyrius v. A.Meštaras Nr. 3K-3-1331/2002

Kitoje 2004 m. gegužės 12 d. nutartyje civilinėje byloje „Panevėžio miesto savivaldybė v. AB "Lietuvos draudimas" Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad „jei subrogacijos atveju pagal CK 6.291 str. 2 d. draudikui (draudimo kompanijai) teisė išsireikalauti iš kalto žalą padariusio asmens išmokėtą draudimo išmoką neapima laidojimo pašalpos, tai teisinių santykių subjektų lygiateisiškumo principas lemia, jog tokiu atveju laidojimo pašalpa negali būti išieškoma iš draudiko valstybės (savivaldybės) institucijos, išmokėjusios laidojimo pašalpa, naudai, kitaip draudikas patirtų vienašalius nenumatytus nuostolius, patekdamas į blogesnę padėtį, nei žalą padaręs asmuo. Vienašalės prievolės draudikui atlyginti laidojimo pašalpa ją išmokėjusiai valstybei (savivaldybei) uždėjimas faktiškai reikštų socialinės paramos finansavimo prievolės perėjimą tam tikrais atvejais draudikui, tačiau socialinės paramos teikimo viešoji funkcija yra valstybės bei savivaldybės prerogatyva ir vienas iš esminių jas atstovaujančių institucijų uždavinių.“⁶³

Aukščiau minėtos bylos yra svarbios tuo, kad jose buvo sprendžiamas klausimas dėl valstybei konstituciškai numatytos pareigos teikti socialinę paramą ir privataus asmens (jo civilinės atsakomybės draudiko) civilinės atsakomybės atskyrimo. Laidojimo pašalpa, remiantis šiomis nutartimis, yra pripažįstama valstybės teikiamos socialinės funkcijos dalimi, todėl pareiga ją išmokėti negali būti perkeliama žalos padariusiam asmeniui (jo civilinės atsakomybės draudikui).

Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje vis dar pasitaiko ir bylų, kurios nukrypsta nuo tokio laidojimo pašalpos, lygios 100 vidutinių mėnesinių atlyginimų dydžių, traktavimo. Pavyzdžiui, 2005 m. sausio 5 d. nutartyje civilinėje byloje „S.Bražiūnienė v. UAB "If draudimas"“, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi kiek kitokios pozicijos. Šioje byloje nukentėjusiojo, žuvusio nelaimingo atsitikimo darbe metu, šeimos nariams išmokėjo taip pat ir 88 600 Lt vienkartinę laidojimo pašalpa. Šiuo atveju LR CK 6.290 str. 3 d. buvo aiškinama suteikiant socialinio draudimo įstaigai regreso teisę visos išmokėtos draudimo išmokos dydžiu, konstatuojant, kad dėl žalos padarymo pripažinti kaltais asmenys turi pareigą atlyginti socialinio draudimo įstaigai taip pat ir išmokėtą 88 600 Lt vienkartinę laidojimo pašalpa⁶⁴.

Tačiau vėlesnėse Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse pastebime kiek kitokią formuojamos tendencijos kryptį. Ji, kaip jau buvo minėta pirmojoje darbo dalyje, prasideda nuo 2006 m. balandžio 7 d. nutarties civilinėje byloje „Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas““⁶⁵, kurioje vienkartinė išmoka apdraustajam mirus, lygi 100 vidutinių mėnesinių atlyginimų, yra vadinama kaip viena iš socialinio draudimo

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Panevėžio miesto savivaldybė v. AB "Lietuvos draudimas" Nr. 3K-3-304/2004

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje S.Bražiūnienė v. UAB "If draudimas" Nr. 3K-3-2/2005

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje VSDFV Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“ Nr. 3K-7-166/2006

išmokų šalia ligos pašalpos, vienkartinės kompensacijos, periodinės kompensacijos ir pan. 2007 m. gruodžio 18 d. buvo priimta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje „Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šakių skyrius v. V.B.“, kuri yra jau tęsinys Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 7 d. nutarties civilinėje byloje „Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas““. Šioje byloje taip pat pažymima, jog „visų pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą mokamų draudimo išmokų (tiek periodinių, tiek vienkartinių) įstatymų leidėjo įvardijimas kompensuojančiomis negautas pajamas duoda pagrindą aiškinti, kad aptariama vienkartinė draudimo išmoka (lygi 100 dydžių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių mirties dėl nelaimingo atsitikimo mėnesį – aut. pastaba) <...> yra vienas iš CK 6.249 str. 1 d. išvardytų žalos elementų“.⁶⁶ Šios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys atvėrė kelią praktiškai neribotai socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios draudimo išmoką, atgręžtinio reikalavimo teisei. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas akcentuoja vienintelį regreso teisės ribojimą, įvardytą LR CK 6.290 str. 3 d., t.y. kad socialinio draudimo įstaiga, išmokėjusi draudimo išmoką, neįgyja regreso teisės žalos padariusio asmens atžvilgiu, kuris mokėjo draudimo įmokas už nukentėjusį asmenį.

Kiek vėliau, 2007 m. spalio 16 d. nutartyje civilinėje byloje „V. S., A. S., I. S. v. A. B., UAB „ERGO Lietuva““ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pateikia kitą vienkartinės draudimo išmokos apdraustajam mirus aiškinimo variantą. Kasacinis teismas šioje byloje pažymėjo, kad „socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios draudimo išmokas, regreso teisė į žalą padariusį asmenį nėra absoliuti. Šios teisės suabsoliutinimas tam tikrais atvejais (kai išmokėta vienkartinė laidojimo pašalpa yra didesnė nei padaryta turtinė žala) reikštų, kad atsakingam už žalos padarymą asmeniui nustatoma prievolė sumokėti sumas, kurios nėra atlyginimas už jo (CK 6.263 straipsnio 2 dalis), jo valdomų daiktų ar kitų asmenų, dėl kurių veiksmų atsiradusių žalą jis privalo atlyginti (CK 6.263 straipsnio 3 dalis), padarytą žalą. Tai, kad įstatymų leidėjas yra nustatęs gana didelę vienkartinę laidojimo pašalpą, kuri dažnai gali viršyti padarytą turtinę žalą, taip atlygindamas kažkokias kitas negautas pajamas, t. y. ne tik tas, kurių nukentėję asmenys negavo dėl kalto asmens neteisėtų veiksmų, negali paneigti teisinio reglamentavimo, pagal kurį socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios draudimo išmokas, regreso teisė į žalą padariusį asmenį nėra absoliuti.“⁶⁷ Šioj byloje buvo išreikšta, manytume, sviri ir būtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija, kad socialinio draudimo įstaigos atgręžtinio reikalavimo teisė žalos padariusio asmens atžvilgiu negali būti suabsoliutinama. Taigi šioje byloje buvo išaiškinta, kad visos išmokėtos socialinio draudimo išmokos turi būti įskaitomos į atlygintinos turtinės žalos dydį, kadangi tik

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje VSDFV Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“ Nr. 3K-3-571/2007

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje V. S., A. S., I. S. v. A. B., UAB „ERGO Lietuva“ Nr. 3K-3-400/2007

turtinė žala yra atlyginama pagal teisės normas, reglamentuojančias valstybinį socialinį draudimą dėl nelaimingo atsitikimo darbe.

Matyti, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika šiuo klausimu nėra vieninga. Visgi pritarime pastebimai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo tendencijai, kurioje išmoka, lygi 100 vidutinių mėnesinių atlyginimų dydžių, yra traktuojama kaip turtinės žalos atlyginimo dalis, ir ši pareiga neturėtų būti perkeliama žalos padariusiam asmeniui platesne apimtimi nei jis yra atsakingas deliktinės civilinės atsakomybės prasme (t.y. įgyvendinant reikalavimo teisę žalos padariusio asmens atžvilgiu, ši išmoka turėtų būti siejama su objektyvių realiai padarytos turtinės žalos įvertinimu ir su išlaikymo praradimo faktu.

3.2 Šalių lygiateisiškumo principo įgyvendinimas socialinio draudimo įstaigai taikant atgręžtinį reikalavimą žalos padariusio asmens atžvilgiu

Lygiateisiškumo principas, įtvirtintas LR Konstitucijos 29 str. 1 d. – vienas svarbiausių konstitucinių principų, kuriuo (remiantis prielaida, kad žmogaus teisės yra prigimtinės) nustatyta, jog asmenys yra lygūs savo teisėmis vienas kito atžvilgiu: visiems asmenims taikomi tie patys įstatymų reikalavimai, o už tuos pačius teisės pažeidimus arba nuopelnus – tos pačios įstatymų nustatytos baudžiančios ar skatinančios sankcijos.⁶⁸ Jis įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai.⁶⁹

Šis principas labai plačiai taikomas civilinėje teisėje. Jo įgyvendinimas turi būti užtikrintas ir prievolių teisėje, garantuojant protingą kreditoriaus ir skolininko teisių ir pareigų pusiausvyrą. Dėl įvairių priežasčių (ekonominio pranašumo, vyraujančios padėties rinkoje, patirties, išprusimo ir pan.) viena šalis gali mėginti nesažiningai pasinaudoti savo galimybėmis ir įgyti nepateisinamą pranašumą, palyginti su kita šalimi. Jeigu toks pranašumas prieštarautų sąžiningumui, būtų pažeistas ir šalių lygiateisiškumo principas.⁷⁰

Minėta, kad, socialinio draudimo įstaigai išmokėjus draudimo išmoką sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju, susiklosto prievolinis teisinis santykis, kuris sieja socialinio draudimo įstaigą ir žalos padariusį asmenį, o pastarojo civilinės atsakomybės draudimo atveju – socialinio draudimo įstaigą ir privatų draudiką, kuris apdraudė žalos padariusio asmens civilinę atsakomybę. Kaip ir visoje prievolių teisėje, taip pat ir šiuose teisiniuose santykiuose šalių lygiateisiškumo principas turėtų būti garantuojamas. Pažiūrėkime, ar teisės normos,

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. 1 dalis. Teisės institutas, JpĮ: Vilnius, 2000. P. 217

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarimas “Dėl mokesčio mokėtojo pareigų išleidžiant laisvai cirkuliuoti pagrindinius kompensacinius produktus” // Valstybės žinios. 2006, Nr. 11-410.

⁷⁰ Mikelėnas Valentinas. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 63

reglamentuojančios šiuos civilinius teisinius santykius nepažeidžia nei vienos prievolės šalies teisėtų interesų lygiateisiškumo principo atžvilgiu.

Minėta, kad valstybė (jos institucijos) yra konstituciškai įpareigota asmeniui, kurio sveikatai pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe) teikti atitinkamą socialinę paramą. Socialinio draudimo įstaigai, išmokėjusiai draudimo išmoką, LR CK 6.290 str. 3 d. yra suteikiama regreso teisė į žalos padariusį asmenį, išskyrus atvejus, kai draudimo įmokas už nukentėjusį asmenį mokėjo žalos padaręs asmuo. Akivaizdu, kad šioje teisės normoje nėra nustatyta regreso teisės apimties, todėl socialinio draudimo įstaigos, remdamosi minėtąja teisės norma, paprastai reiškia regresinį reikalavimą žalos padariusio asmens atžvilgiu visų išmokėtų draudimo išmokų dydžiu. Tačiau, turint omenyje tai, kad socialinio draudimo išmokų apskaičiavimo tvarka, atlygintinos žalos rūšis, išmokų paskirtis yra skirtingi nuo žalos atlyginimo pagrindinių principų deliktinės civilinės atsakomybės prasme, socialinio draudimo išmokų išieškojimas iš žalos padariusio asmens visa apimtimi gali sukelti situaciją, kai yra pažeidžiamas šalių lygiateisiškumo principas.

Pirmiausia, analizuojant socialinio draudimo išmokų apskaičiavimo tvarką, pastebėjome, kad jų dydis gali nesutapti su realiai patirtos žalos dydžiu deliktinės civilinės atsakomybės prasme, nes skirtingose žalos kompensavimo sistemose yra taikomi skirtingi žalos atlyginimo principai. Viena vertus, socialinio draudimo sistemoje negali būti taikomas visiško žalos atlyginimo principas, kadangi socialinio draudimo įstaigos atsakomybė yra ribota ir ji yra įpareigota atlyginti tik tokią žalos dalį, kuri aiškiai nurodyta socialinę apsaugą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Kadangi socialinio draudimo sistemai nėra keliamas tikslas visiškai atlyginti žalą, šiuo atveju nukentėjusiojo asmens interesai nėra pažeidžiami, nes pastarasis turi teisę išieškoti iš žalos padariusio asmens likusią žalos dalį remiantis deliktinės civilinės atsakomybės normomis. Siekiant išvengti žalos padariusio asmens teisėtų interesų pažeidimo, LR CK 6.290 str.1 d. buvo įtvirtintas socialinio draudimo išmokų įskaitymas į atlygintinos žalos dydį, t.y. vienas iš šios normos tikslų buvo užkirsti kelią nukentėjusiajam dėl tos pačios žalos, kurią jau atlygino socialinio draudimo įstaiga, kreiptis į žalos padariusį asmenį.

Tačiau gali susidaryti ir situacija, kuomet socialinio draudimo įstaigų išmokėtos draudimo išmokos viršija nukentėjusiojo (jo šeimos narių) realiai patirtą žalą. Labiausiai pastebimas skirtumas yra vienkartinės draudimo išmokos apdraustajam mirus atveju. Ji yra skiriama šeimos nariams lygiomis dalimis, jos dydžio nesiejant su objektyviu padarytos žalos įvertinimu bei su objektyviai įrodytu išlaikymo praradimo faktu. Kadangi deliktinės civilinės atsakomybės atveju atlygintiną žalos dydį visuomet yra būtina nustatyti kiekvienoje konkrečioje situacijoje, jį apskaičiuoti ir įvertinti, vienkartinės draudimo išmokos apdraustajam mirus laikymas žalos atlyginimu deliktinės civilinės atsakomybės prasme neanalizuojant konkrečių atveju

padarytos žalos dydžio, prieštarautų civilinės atsakomybės kompensacinei funkcijai. Šios socialinės išmokos perkėlimas žalos padariusiam asmeniui regresu tvarka nesiejant jos su objektyviai padarytos žalos dydžio įvertinimu, reikštų pastarojo teisių pažeidimą, nes tokiu būdu būtų perkeliama valstybės pareiga teikti socialinę paramą žalos padariusiam asmeniui.

Todėl manytume, kad suteikiant socialinio draudimo įstaigai absoliučią regresu teisę (visų išmokėtų socialinio draudimo išmokų dydžiu) žalos padariusio asmens atžvilgiu, nesiejant šio reikalavimo dydžio su objektyviai padarytos žalos dydžiu, tokiu atveju, jei socialinio draudimo išmoka viršija realiai padarytą žalą, yra prioritetiškai ginamas valstybės interesas, nes konstitucinė pareiga teikti socialinę paramą, numatytą Konstitucijos 52 str., yra perkeliama ant žalos padariusio asmens pečių, taip pažeidžiant konstitucinį šalių lygiateisiškumo principą.

Jau ne kartą minėta, kad Lietuvoje civilinei atsakomybei yra priskiriama kompensacinė funkcija. Todėl ir sveikatos sužalojimo bei gyvybės atėmimo, kaip ir kitų deliktų, atvejais žalos padariusiam asmeniui kyla atsakomybė atlyginti tiek žalos, kiek nukentėjusysis patyrė. Turtinės žalos dėl sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo kompensavimo atveju didesnių problemų nekyla – vadovaujantis visiško nuostolių atlyginimo principu žala įvertinama ir, žalos dydį išreiškus piniginiu ekvivalentu nuostoliai atlyginami pinigais. Atlyginant turtinę žalą, nors objektyviai žala tiksliai negali būti įvertinama, tačiau teismas, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes bei įstatyme ir jurisprudencijoje įtvirtintus neturtinės žalos įvertinimo kriterijus, nustato teisingą piniginę satisfakciją kiekvienos atskiros bylos kontekste.

Tuo tarpu socialinio draudimo išmokos ne visuomet remiasi konkrečiu atveju padarytos žalos įvertinimu, todėl, taikant absoliučią regresu teisę visu išmokėtų išmokų dydžiu, sukuriama prielaida teisinei situacijai, kai iš žalos padariusio asmens bus reikalaujama daugiau nei realiai buvo padaryta žalos. Pavyzdžiui, išmokėjus vienkartinę socialinio draudimo išmoką apdraustajam mirus, lygią 100 dydžių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių mirties dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo mėnesį, kuri LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme nėra siejama su išlaikymo praradimo faktu, ir taikant absoliučią regresu teisę žalos padariusio asmens atžvilgiu, gali būti reikalaujama iš žalos padariusio asmens daugiau nei jis turėtų atlyginti pagal deliktinės civilinės atsakomybės normas. Šiuo atveju deliktinė civilinė atsakomybė atliktų ne jai Lietuvoje būdingą kompensavimo, o žalos padariusio asmens nubaudimo funkciją. Lygiateisiškumo principo įgyvendinimo problemų socialinio draudimo įstaigai išieškant išmokėtas draudimo išmokas iš žalos padariusio asmens taip pat gali kilti dėl senaties terminų apskaičiavimo tvarkos, per kuriuos dėl žalos atlyginimo gali būti kreipiamasi į žalos padariusį asmenį teismine tvarka. Jau minėta, kad darbuotojo sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju atlyginti padarytą žalą kyla ne tik žalos padariusiam asmeniui remiantis deliktinės civilinės atsakomybės normomis, tačiau ir socialinio draudimo

įstaigai pagal socialinį draudimą reglamentuojančias teisės normas. Prievolė atlyginti žalą yra sąlyginai padalijama į dvi dalis. Pirmuoju atveju, kai žalą atlygina už žalą atsakingas asmuo tiesiogiai nukentėjusiajam, yra taikomas trejų metų ieškinio senaties terminas. Tuo tarpu antruoju atveju, socialinio draudimo įstaigai išmokėjęs draudimo išmoką, remiantis regresu tvarka, prievolė tarp žalos padariusio asmens ir nukentėjusiojo šioje dalyje pasibaigia tinkamu įvykdymu, todėl atsiranda nauja prievolė tarp socialinio draudimo įstaigos ir žalos padariusio asmens ir yra pradedamas skaičiuoti naujas senaties terminas. Taigi už žalos padarymą atsakingam asmeniui ją atlyginant yra taikomi du skirtingi senaties terminai, regresinės prievolės atveju šie terminai pailgėja, nors žalos padariusiam asmeniui nėra objektyvaus pagrindo tikėtis tokio senaties termino pratęsimo.

Išvados ir rekomendacijos

1. Privalomajam socialiniam draudimui tiek teisinėje literatūroje, tiek teisminėje praktikoje pastebima tendencija priskirti turtinės žalos kompensavimo funkciją. Tačiau su šia pozicija lieka nesuderinama vienkartinė socialinė draudimo išmoka, lygi 100 vidutinių mėnesinių atlyginimų, mokama apdraustajam mirus. Ji nėra siejama su pajamų (išlaikymo) praradimo faktu, nei su konkrečiu atveju patirtos žalos dydžiu. Dėl tokio neapibrėžtumo nėra susiformavusios vieningos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos. Viena vertus, ankstesnėse Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse ši draudimo išmoka buvo laikoma valstybės teikiama socialine pašalpa kaip valstybės vykdomos socialinės funkcijos dalimi, o ne socialinio draudimo išmoka, kita vertus, vėlesnėse nutartyse pastebima tendencija ją priskirti socialinio draudimo išmokoms ir laikyti turtinės (tačiau ne neturtinės) žalos atlyginimo būdu. Manytina, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija šios išmokos atžvilgiu susiformuos dar tik ateityje.
2. Suteikiant socialinio draudimo įstaigai absoliučią regresą teisę (visų išmokėtų socialinio draudimo išmokų dydžiu) žalos padariusio asmens atžvilgiu, nesiejant šio reikalavimo dydžio su objektyviai padarytos žalos dydžiu, tokiu atveju, jei socialinio draudimo išmoka viršija realiai padarytą žalą, yra prioritetiškai ginamas valstybės interesas, nes konstitucinė pareiga teikti socialinę paramą, numatytą Konstitucijos 52 str., yra perkeliama ant žalos padariusio asmens pečių, taip pažeidžiant šalių lygiateisiškumo principą.
3. Socialinio draudimo išmokos ne visuomet remiasi konkrečiu atveju padarytos žalos įvertinimu, todėl, taikant absoliučią regresą teisę visu išmokėtų išmokų dydžiu, sukuriama prielaida teisinei situacijai, kai iš žalos padariusio asmens bus reikalaujama daugiau nei realiai buvo padaryta žalos. Tokiu atveju deliktinė civilinė atsakomybė atliktų ne jai Lietuvoje būdingą kompensavimo, o žalos padariusio asmens nubaudimo funkciją.
4. Nors, siekiant užtikrinti visiško nuostolių atlyginimo principo įgyvendinimą, LR CK 6.290 str. 1 d. buvo įtvirtintas socialinio draudimo išmokų įskaitymas į atlygintinos žalos dydį, tačiau šioje teisės normoje nebuvo nustatyta, kokia apimtimi, taip pat į kokios rūšies žalą yra įskaitomos socialinio draudimo išmokos, kas lemia nevienodą teismų praktiką šioje srityje. Kadangi skiriasi pagal privalomojo socialinio draudimo ir pagal deliktinės civilinės atsakomybės normas atlyginama žala bei jos apskaičiavimo tvarka, atsižvelgiant į visos solidarumu pagrįstos socialinio draudimo sistemos tikslą kompensuoti turtinę žalą, siūlytume socialinio draudimo išmokų, mokamų sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo atveju, neįskaityti į atlygintiną neturtinę žalą.

5. LR CK 6.290 str. 3 d. įtvirtintoje teisės normoje nėra nustatyta regresio teisės apimties, todėl socialinio draudimo įstaigos, remdamosi minėtaja teisės norma, paprastai reiškia regresinį reikalavimą žalos padariusio asmens atžvilgiu visų išmokėtų draudimo išmokų dydžiu. Tačiau, turint omenyje tai, kad socialinio draudimo išmokų apskaičiavimo tvarka, atlygintinos žalos rūšis, išmokų paskirtis yra skirtingi nuo žalos atlyginimo pagrindinių principų deliktinės civilinės atsakomybės prasme, socialinio draudimo išmokų išieškojimas iš žalos padariusio asmens visa apimtimi gali sukelti situaciją, kai yra pažeidžiamas šalių lygiateisiškumo principas. Todėl siūlytume socialinio draudimo įstaigoms suteikti teisi susigrąžinti išmokėtas draudimo išmokas iš žalos padariusio asmens tik tokia apimtimi, kiek jos neviršija atlygintinos turtinės žalos dydžio deliktinės civilinės atsakomybės prasme.
6. Nors socialinio draudimo įstaigai suteikiama teisė išsieškoti išmokėtas išmokas iš žalos padariusio asmens LR CK įvardijama kaip „regreso teisė“, tačiau, analizuojant jos prigimtį Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų, kuriose pateikiami regresinės prievolės ir subrogacijos požymiai, kontekste, prieiname prie išvados, kad socialinio draudimo išieškojimas iš žalos padariusio asmens atitinka subrogacijos tikslus ir požymius:
- Tiek socialinio draudimo įstaigos regresio teisė, tiek draudiko subrogacijos teisė, įtvirtinta LR CK 6.1015 str., yra ribojama tuo pačiu pagrindu: išmokėtos išmokos susigrąžinimo teisė yra negalima to asmens atžvilgiu, kurio interesas buvo apdraudžiamas pagal draudimo sutartį, ir kuris mokėjo draudimo įmokas;
 - Vienas pagrindinių tikslų, kodėl įstatymų leidėjas siekė subrogaciją taikyti draudimo teisiniuose santykiuose, yra draudiko skatinimas kuo greičiau išnagrinėti įvykį ir išmokėti draudimo išmoką. Jis sutampa su privalomojo socialinio draudimo vienu iš pagrindinių tikslų teikti efektyvią ir operatyvią paramą nukentėjusio asmens sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju dėl nelaimingo atsitikimo darbe;
 - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išskiriamas regresio požymis, kad regresio teisė draudimo teisiniuose santykiuose yra taikoma *draudėjo* atžvilgiu, tuo tarpu subrogacijos esminis požymis yra draudiko ir draudėjo pasikeitimas toje pačioje prievolėje, kas patvirtina, kad ir socialinio draudimo įstaigos įgyvendinama draudimo išmokos išieškojimo tvarka turėtų būti vykdoma ne pagal regresio, o pagal subrogacijos teisę reglamentuojančias teisės normas, nes socialinio draudimo įstaiga nukreipia reikalavimą ne draudėjo, o žalos padariusio asmens atžvilgiu.
 - išmokėjus socialinio draudimo išmoką, deliktinis civilinis santykis tarp žalos padariusio asmens ir nukentėjusiojo išlieka, kadangi nukentėjusysis dėl likusios žalos atlyginimo gali kreiptis tiesiogiai į žalos padariusį asmenį, remdamasis bendrosiomis deliktinės civilinės atsakomybės teisės normomis. Kadangi ankstesnioji prievolė visa apimtimi nepasibaigė, nes

nebuvo tinkamai įvykdyta visa apimtimi, ir, remiantis LR CK 6.290 str. 3 d., kuria socialinio draudimo įstaigai yra suteikiama regresio teisė, galima situacija, kai tos pačios prievolės atveju bus taikomi skirtingi senaties terminai: socialinio draudimo įstaigai taikant regresio teisę senaties terminas bus skaičiuojamas nuo draudimo išmokos išmokėjimo momento, o nukentėjusiajam tiesiogiai kreipiantis į atsakingą už žalą asmenį pagal bendrąsias deliktinės civilinės atsakomybės normas, senaties terminas būtų skaičiuojamas nuo žalos atsiradimo / nukentėjusiojo sužinojimo apie jo teisių pažeidimą momento. Tačiau žalos padariusiam asmeniui nėra objektyvaus pagrindo tikėtis tokio senaties termino pratęsimo.

Atsižvelgiant į šiuos požymius, LR CK 6.290 str. 3 d. naudojamą sąvoką „regreso teisė“ siūlytume keisti į „subrogacijos teisę“.

Literatūros sąrašas

I. Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 94-4246.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
5. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr.114-5114.
6. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 55-1287.
7. Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 61-2340.
8. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 171-2695

II. Specialioji literatūra:

9. Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai) // Jurisprudencija. 2002. T 28 (20).
10. Ambrasienė D., Baranauskas E. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
11. Cirtautienė Solveiga. Neturtinės žalos atlyginimo tretiesiems asmenims galimybės sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju. – Vilnius, Justitia. 2006, Nr.2 – 3
12. Cirtautienė, Solveiga. Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas // Vilnius: Justitia, 2008
13. Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimas: teisiniai aspektai daktaro disertacija : socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2007
14. Kontautas, Tomas. Draudimo sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 2007
15. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001.
16. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2004. I t.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucijos Komentaras. 1 dalis. Teisės institutas, JpI: Vilnius, 2000.
18. Mikelėnas Valentinas. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995
19. Mikelėnas Valentinas. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002.

20. Pakalniškis Vytautas. Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas. Lietuvos teisės universitetas: Vilnius, 2004.
21. Pietters, Danny. Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. Vilnius: Eugrimas, 1998.
22. Verikas A. Darbdavio atsakomybė padarius žalą darbuotojo sveikatai // Jurisprudencija. Lietuvos teisės universitetas. Mokslo darbai. – T. 56 (48), 2004. P. 62

III. Teismų praktika:

23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. J. B. v. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Šiaulių skyrius*, bylos Nr. 3K-7-1115/2003
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 18 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje *L. Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VšĮ Marijampolės ligoninė*, bylos Nr. 3K-7-255/2005
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje *VSDFV Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“* Nr. 3K-7-166/2006
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 19 d. nutartis c.b. *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyrius v. AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 3K-7-73/2007
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *D.M., L.M. v. UAB „Ekstra žinios“*, bylos Nr. 3K-3-26/2009
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 14 d. nutartis c.b. *G.Š. v. UAB „Yazaki Wiring Technologies Lietuva“*, Nr. 3K-3-174/2009
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje *VSDFV Marijampolės skyrius v. A.Meštaras* Nr. 3K-3-1331/2002
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Pasvalio rajono skyrius v. AB „Pasvalio melioracija“*, Nr. 3K-3-607/2003
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybės turto fondas v. UAB „Bandužiai“* Nr. 3K-3-1177/2003
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *A. Miežinskas v. Lygumų ŽŪB*, Nr. 3K-3-294/2004

33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Panevėžio miesto savivaldybė v. AB „Lietuvos draudimas“ Nr. 3K-3-304/2004
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos Draudimas“ v. UAB DK „Lindra“ ir UADB Ergo Lietuva“, Nr. 3K-3-394/2004
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 5 d. nutartis civilinėje byloje S.Bražiūnienė v. UAB "If draudimas" Nr. 3K-3-2/2005
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje T.Kovalevskaja v. Vilnius miesto savivaldybė, bylos Nr. 3K-3-103/2005
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „ERGO Lietuva“, UAB „Ritranspeda“, Nr. 3K-3-503/2005
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje I. T., R. T., M. T. ir A. T. v. UAB „Plungės lagūna“, AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-27/2006, *nutartis skelbta Teismų praktika 25, p. 70*
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB DB „PZU Lietuva“ v. VĮ „Kauno miškų urėdija“, Nr. 3K-3-682/2006
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje VSDFV Kauno skyrius v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“ Nr. 3K-3-571/2007
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje V. S., A. S., I. S. v. A. B., UAB „ERGO Lietuva“ Nr. 3K-3-400/2007
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB DK „PZU Lietuva“ v. D. L., Nr. 3K-3-433/2007;
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje UADB Egro Lietuva v. V.B. ir G.B., Nr. 3K-3-382/2009
44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas „Dėl profesinių ligų socialinio draudimo išmokų“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 19-623
45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutarimas “Dėl mokesčio mokėtojo pareigų išleidžiant laisvai cirkuliuoti pagrindinius kompensacinius produktus” // Valstybės žinios. 2006, Nr. 11-410

Santrauka

Socialinio draudimo įstaigų, išmokėjusių draudimo išmoką, regresio teisės įgyvendinimo problematika

Pagal LR Konstitucijos 52 str., valstybė yra konstituciškai įpareigota asmeniui, kurio sveikatai pakenkta dėl netinkamų, nesaugių ar nesveikų darbo sąlygų (įskaitant nelaimingus atsitikimus darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo), teikti atitinkamą socialinę paramą. Tokia socialinė parama žalos sveikatai ar gyvybės atėmimo atveju dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo yra įgyvendinama vykdant socialinį draudimą, kuris, kartu su kitomis žalos kompensavimo sistemomis (tarp jų ir civiline atsakomybe), turi garantuoti teisingą žalos dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atlyginimą. Tam, kad būtų teisingai atlyginama padaryta žala, būtina užtikrinti keleto žalos kompensavimo sistemų tarpusavio sąveiką, kad nebūtų sudaryta nei tokia situacija, kai nukentėjusiam asmeniui yra atlyginama daugiau nei jis patyrė žalos, nei priešinga situacija, kai nėra visiškai atlyginama žala, tokiu būdu pažeidžiant visiško nuostolių atlyginimo principą.

Pirmose magistro baigiamajame darbo dalyse analizuojama žalos atlyginimo sistema darbuotojo, apdrausto socialiniu draudimu, sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo atveju, šios sistemos elementų tarpusavio funkcionavimas: analizuojamos socialinio draudimo išmokos kaip žalos atlyginimo būdas, jų sąveika su deliktine civiline atsakomybe. Kitose dalyse, remiantis žalos kompensavimo sistemos elementų tarpusavio sąveikos analize, pasitelkiant įvairius teorinius ir empirinius metodus, tiriama socialinio draudimo išmokų įskaitymo į atlygintinos žalos dydį bei regresio teisės žalos padariusio asmens atžvilgiu teisinis reglamentavimas bei jų taikymas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, pateikiamos rekomendacijos, kaip būtų galima tobulinti socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios draudimo išmokas, regresio teisės reglamentavimą, siekiant apsaugoti žalos padariusio asmens teisėtus interesus.

Atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką regresinės prievolės ir subrogacijos institutų takoskyros plotmėje, į teisminėje praktikoje ir teisės doktrinoje išskiriamus šių institutų požymius, yra analizuojama socialinio draudimo įstaigos, išmokėjusios draudimo išmoką, LR CK įvardijama „regreso teisė“.

Raktiniai žodžiai: regresio teisė, socialinio draudimo išmoka, subrogacijos teisė, šalių lygiateisiškumo principas, visiško nuostolių atlyginimo principas.

Summary

Problems arising out of Exercise of recourse right of social insurance institutions which have paid insurance benefits

According to point 52 of Constitution of the Republic of Lithuania, the State shall guarantee social security to person whose health has been injured because of improper, unsafe or unhealthy working conditions (including personal accident at work, on the way to work and from work). Such social security in case of bodily injury or death because of personal accident at work, on the way to work and from work is exercised by social insurance which shall guarantee just compensation of damage suffered by reason of bodily injury or death together with other systems of compensation of damage (including civil liability). In order to properly compensate for the damage, it is necessary to guarantee interoperability of different systems of compensation of damage that would not be up to the situation when the victim is compensated more than he has suffered injury or the opposite situation, when the victim is not fully compensated for the damage, thus in violation of compensation of damages in full principle.

There is compensation system of damage in case of bodily injury or death of an employee, covered by social insurance, is analysed in the first parts of master thesis; functions of the elements of this system is analyzed: social insurance benefits as means of redress are analyzed, their interaction with tortious civil liability. In other parts of master thesis legal regulations and their application of the Supreme Court of Lithuania of imputation of social insurance benefits into the amount of repairable damage and right of recourse are analyzed on the basis of analysis of interaction of elements of compensational system, through a variety of theoretical and empirical methods; recommendations on how to improve regulations of recourse right of institutions of social insurance which have paid insurance benefits are show in order to protect legitimate interests of the person by whom the damage was caused.

According to case law of right of recourse and subrogation of the Supreme Court of Lithuania, taking into account characteristics of these institutes which are distinguished in case law and legal doctrine, recourse right (as it is named in Civil code of the Republic of Lithuania) of institutions of social insurance which have paid insurance benefits is analyzed.

Keywords: right of recourse, social insurance benefit, right of subrogation, principle of equality of parties, principle of compensation of damages in full.